

BUITEN

2^e JAARGANG N°. 48.

ZATERDAG 28 NOVEMBER 1908.

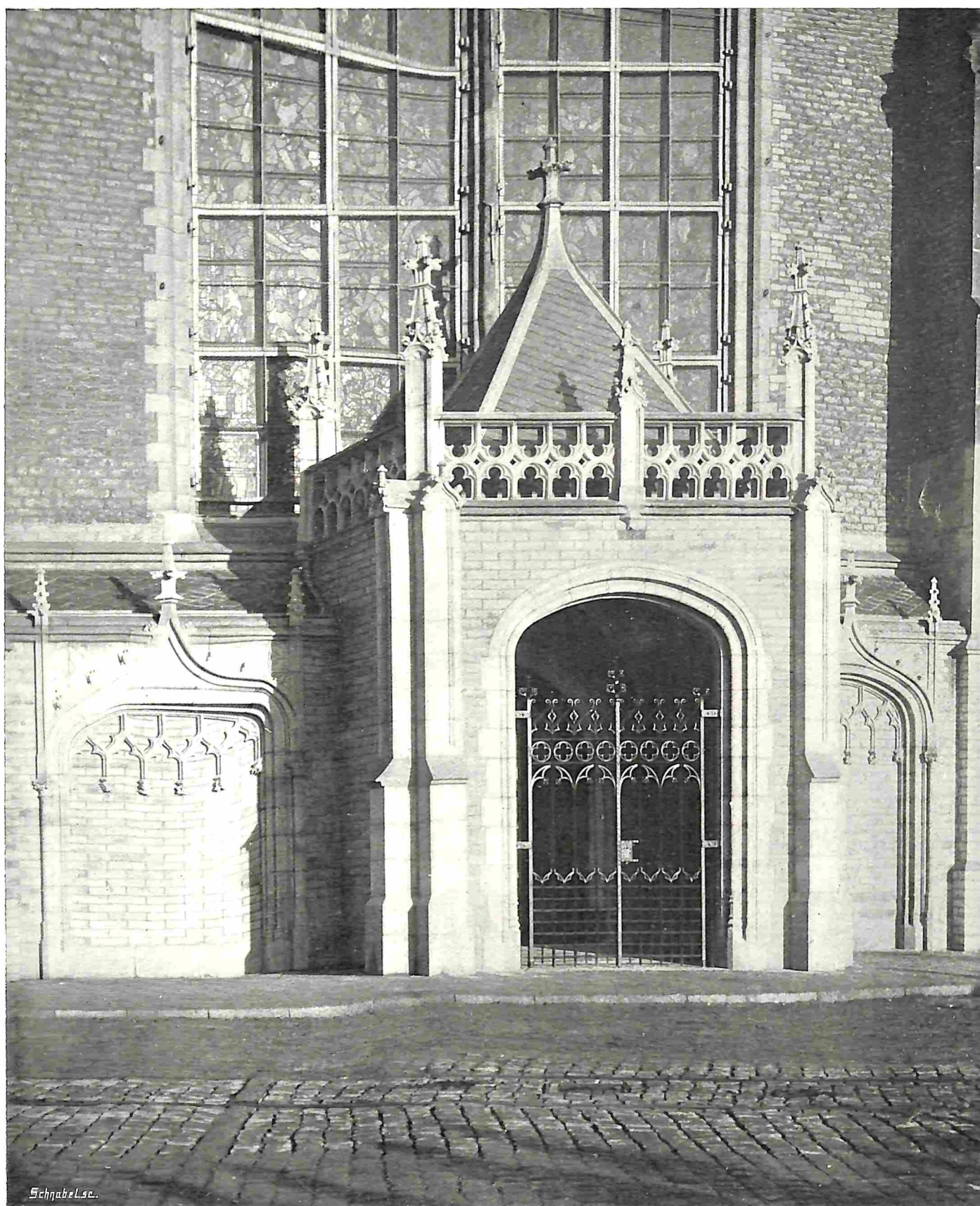

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET NIEUWE INGANGSPORTAAL TEGEN DEN
ZUIDELIJKEN TRANSEPTGEVEL VAN DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.

REDACTIE:

H. VAN BOOVEN, te HILVERSUM

MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (*Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwarming, enz.*) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBSCHRIJVING: A. F. VAN BEURDEN, H. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, WOUTER COOL, C. I. S. V. H., J. W. HANRATH, E. RUEMPOL, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, P. WESTBROEK.
BLOEMEN- EN MOESTUIN; (*Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters.*) J. G. BALLEGO, K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. II. J. CUNAEUS, A. FIET, J. J. KRUYFF, E. TH. WITTE.
FOKKEN EN KWEEKEN: (*Paarden, runderen, wolven, honden, pluimvee en ander gevogelte, visschen, bijen*): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY, CHR. H. J. RAAD, S. SPANJAARD LZN., JOH. PH. TUYT.
FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, M. A. BOER, F. F. BRUYNING JR., DR. A. J. M. GARJEANNE, AUG. F. W. VOGT, MEVR. C. DE VRIES-BLOM.
HYGIËNE, (*Tuinsteden*) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL, G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ.
LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCH-CULTUUR: (*Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.*) L. BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., J. P. VAN LONKHUIJZEN, J. RINKES BORGER, J. Z. TEN RODENGATE MARISSSEN, A. J. VAN SCHERMBECK, C. G. SPENGLER, DR. J. J. OTT DE VRIES.
LEVENDE NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDAGEN: MEJ. A. BIENFAIT, MEJ. C. BIENFAIT, M. J. BRUSSE, BERN. CANTER, J. DAALDER DZN., P. FRANSSEN JZN., DR. A. J. M. GARJEANNE, G. DE GRAAF, E. HEIMANS, MEVR. HOFFMANN, W. C. VAN MEURS, DR. EDW. B. KOSTER, M. KRAMER, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, J. REDDINGIUS, E. RUEMPOL, TOM SCHILPEROORT, MEJ. B. STOLK, DREVES UITTERDIJK.
METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C. SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NIJLAND.
SPORT: (*Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawntennis, voetbal, ijskolf (bandy), enz.; paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien, zeilen, zwemmen, visschen, watertochtsjes; biljarten, schermen, vuistvuchten, enz.; wedstrijden*) J. COUCKE, A. W. H. W. H. R. VAN MANEN.

INHOUD:

De restauratie van de Nieuwe Kerk te Amsterdam, geïllustreerd blz. 565 en 566	
Het kweken van paddestoelen, door L. Dorsman Czn..	blz. 566
Een echte bloemenstad, door E. Th. W..	567
Varia.	567
Herfst in het bloembollenland, geïllustreerd	568
Boekbeoordeling.	570
J. Louis Pissis en Max Blokzijl. Illustratie.	571
Geleugelde wintergasten, door J. Daalder Dzn.	571
Uit smakke bij ma-buur, door M. Kramer	571
Engelsch Indiërs badend. Illustratie	573
Op jacht van wilde bijen, geïllustreerd (vervolg)	575

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.
Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuime vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.
Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.
De Uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.
Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

DE RESTAURATIE VAN DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.

DEZER dagen werd de schutting verwijderd rondom het nieuwe ingangsportaal tegen den Zuidelijken transeptgevel van de Nieuwe Kerk aan den Dam te Amsterdam. Deze transeptgevel heeft in den loop der eeuwen reeds menige herstelling en wijziging ondergaan. Op de oudste gravures is de gevel afgedekt met Gothisch lijstwerk, waarop kogels, en was hij bekroond met een ijzeren kruis. Op een latere gravure uit 1768 is deze zelfde gevel afgedekt met platte deksteen en bekroond met een vaas, zooals thans nog bestaat. Tegen den voet van den gevel was altijd een voorgebouwde, echter volgens de verschillende gravures steeds van gewijzigden vorm, tot op een gravure van na 1788 het voorgebouw voorkomt, zooals het nu onlangs werd afgebroken en aan alle Amsterdammers nog versch in het geheugen ligt. Toen nu tot de ontmanteling van de kerk was besloten en door het kerkbestuur en de gemeente Amsterdam een overeenkomst was aangegaan, om tot verbreeding van de Mozes- en

Aäronstraat de rooilijn achteruit te brengen, moest natuurlijk het bestaande voorgebouw worden afgebroken. Naar wij vernemen werd toen besloten de oudste bekende afbeelding van de Nieuwe Kerk, een oude schilderij uit het begin der zestiende eeuw, als leidraad te nemen voor het ontwerp van het nieuw te bouwen voorportaal. Aldus is geschied: het nieuwe portaal is in de vormen der gothiek van de kerk zelve opgetrokken, in hoofdzaak overeenkomstig deze oude schilderij.

HET KWEEKEN VAN PADDESTOELEN.

WANNEER iemand uit eigen ervaring weet, welk een voedzame en smakelijke spijs sommige paddestoelen opleveren, komt bij hem onwillekeurig de gedachte op, dat het de moeite zou loonen deze planten stelselmatig te kweken. Inderdaad zou een systematische cultuur van zwammen niet te versmaden voordeelen met zich brengen. In de eerste plaats toch zou het gevaar van vergiftigd te worden opgeheven zijn en zouden daardoor tal van vreesachtige menschen er toe gebracht kunnen worden hun menu met een smakelijk gerecht te vermeerderen: vervolgens zou er voor den landbouw een nieuwe, niet onaanzienlijke bron van inkomsten geopend worden en eindelijk zouden de liefhebbers van paddestoelen niet meer afhankelijk zijn van de nukken van Jupiter Pluvius, zoodat zij zich ook in droge najaren als dat van 1908 aan hun lievelings-gerecht te goed zouden kunnen doen. Op het eerste gezicht lijkt ook nog daarom de cultuur van zwammen zoo aantrekkelijk, omdat zij zoo eenvoudig schijnt te zijn. In elk leerboek toch kan men vinden, dat de paddestoelen zich voortplanten door middel van hunne sporen: welnu, zorg voor een goede voedingslaag, strooi daar de sporen in en gij kunt verwachten zich een mycelium te zien vormen en na eenigen tijd de paddestoelen voor den dag te zien komen. Dit zou men denken! Doch zooals het zoo vaak gaat, is de praktijk geheel anders dan de theorie. Al wordt de proef, zooals wij haar beschreven hebben, onder de grootste voorzorgen genomen, toch zal zij bijna zeker mislukken. Althans als men een paddestoel heeft genomen, die op den grond groeit. Voor zoover mij bekend is, is nog nooit iemand er in geslaagd op die manier zwammen te kweken. Er ontbreekt een factor, doch welke die is, heeft de wetenschap tot nog toe niet kunnen uitmaken. Misschien hebben de sporen hun kiemkracht in den loop der tijden nagenoeg of geheel verloren en planten de zwammen zich tegenwoordig bijna uitsluitend voort door verdeling van hun mycelium, allicht maken de sporen een tusschentoestand door, dien wij niet kennen: het kan zijn, dat de natuurlijke levensvoorwaarden der paddestoelen nog niet nauwkeurig genoeg zijn nagebootst, doch hier komt het op neer, dat alle pogingen tot kweken in deze richting tot nog toe abortiet zijn gebleken. Doch men kan een anderen weg inslaan! Het zou misschien lukken, het mycelium van een paddestoel op te graven, hiervan een gedeelte in een geschikt substraat over te brengen en het aldus tot ontwikkeling en tot het produceeren van vruchtlichamen te brengen. Nu stuit hij, die deze proef wil nemen, al dadelijk op het bezwaar, een zuiver stuk mycelium te krijgen. De zwamvlokken toch bestaan uit ragfijne draden, die in alle richtingen den bodem doorwoekeren en, allicht neemt men een aantal zwamdraden mee, behorende tot een heel anderen paddestoel, dan men van plan was in cultuur te nemen. Doch, al is het mycelium zuiver, dan mislukt toch deze proef bijna even zeker, als de vorige. Tenminste als men een grondpaddestoel heeft genomen. Of de zwamvlok sterft direct, of zij ontwikkelt zich gebrekkig, of zij wordt verdrongen door schimmels, maar zwammen krijgt men niet te zien. Slechts van een paar boompaddestoelen is het gelukt op deze manier rein-culturen te maken. En laten wij dit terstond zeggen, ook van een paar gewone zwammen, n.l. van den *champignon* en het *kameleon-zwammetje*. Vooral van de eerste soort wordt tegenwoordig veel werk gemaakt. Zij is een variëteit van den veldchampignon, n.l. *Psalliota campestris*, *pratensis* en, onderscheidt zich van de gewone soort door een bruinrood, met fijne schubjes bezet hoedje, en door het feit, dat het vleesch bij doorsnede roodachtig aanloopt. In enorme massa's wordt deze zwam in Frankrijk, België en Oostenrijk gekweekt en dat er met deze cultuur geld verdiend kan worden, blijkt uit het feit, dat er te Parijs dagelijks niet minder dan 27000 K.G. champignons ter markt worden gebracht, die een waarde vertegenwoordigen van stellig f 12.000. De tweede gekweekte zwam, n.l. de *kameleonzwam* (*Laccaria laccata*) komt ook bij ons veel in het wild voor en ontleent zijn naam aan de eigenschap, dat zijn hoed in allerlei tinten, blauw, rood, grijs, grijs, grijs kan voorkomen. Deze paddestoel is nog lang niet zoo populair als de gewone champignon, doch zal zich langzamerhand wel inburgeren. Wat nu de manier van kweken betreft, die men te volgen heeft, hiertoe diene de volgende korte beschrijving. Het eerste, dat men te doen heeft, als men champignons wil kweken, is te zorgen voor een donkere ruimte, een kelder, schuur of zoo iets, dan de voedsellaag te leggen. Deze bestaat uit paardenmest, die

echter eerst een bijzondere bewerking dient te ondergaan, daarin bestaande, dat men haar laagsgewijze te zamen drukt, den aldus verkregen hoop een dag of acht laat doorbroeien, alles weder losmaakt en de vorige bewerking er weder op toepast, tot zich ten laatste een homogene, goed doorwerkte massa heeft gevormd. Uitstekende resultaten geeft het vermengen van de voedingslaag met verrotte bladeren. Nadat alles nog weer een dag of acht met verrotte bladeren heeft gestaan, maakt men er bedden van, die 30—40 c.M. hoog en 60 à 100 c.M. breed zijn. En hierin komt nu het mycelium. Dit betreft men onder den naam van „champignonbroed” van verschillende groote zaadhandelaars. Het wordt verzonden in stukken, die den vorm hebben van een baksteen en bij het planten breekt men deze door, tot ze niet grooter zijn dan een walsnoet. Nu maakt men in de voedingslaag op afstanden van 25 c.M. (de rijen kunnen 20 c.M. van elkaar komen te liggen) gaten van 3 c.M. diepte en hierin steekt men de stukken broed. Volgens volgt alles flink aangedrukt en aangestampt en het gehele bed toegedekt met een eenige c.M. dikke laag droge paardenmest of verrotte bladeren, teneinde het uitdrogen te voorkomen. Na een dag of twaalf kan men eens zien of het broed zich al begint te ontwikkelen. Op enkele plaatsen licht men de bedekking op en indien men dan witte, fijne draden ontwaart, is dit het eerste teken van welslagen. Dan moet men de dekkingslaag er af nemen en vervangen door een 2 à 3 c.M. dikke laag compost-aarde, die goed aangedrukt moet worden. Na nogmaals 14 dagen vertoont zich een duidelijk mycelium en weldra zal men van alle kanten de champignons naar buiten zien dringen. Deze trekt men niet uit den grond, doch draait ze af; zoodoende loopt men de minste kans, de met zooveel zorg aangelegde bedden te beschadigen.

Ziehier in het kort de manier, waarop de eetbare paddestoelen gekweekt worden. Op ongeveer soortgelijke wijze gaat men in Engeland te werk met een soort van *Amanita*, waarvan het bekende extract, de „ketchup” gewonnen wordt, doch meer soorten van grondpaddestoelen, die in het groot verbouwd worden, zijn mij niet bekend.

Wat de zwammen betreft, die op hout groeien, deze schijnen in deze streken alleen af en toe door natuurliefhebbers als curiosa gekweekt te worden. Volgens Michael laten een paar zeer goed eetbare soorten zich uit de sporen kweeken, die men dan met water vermengd op regenachtige dagen in reten en scheuren van boomstompen zou moeten gieten, doch, afgescheiden van het feit, dat deze schrijver omtrent het cultiveeren van paddestoelen verbazend optimistische inzichten heeft, schijnt het aankweken van boomzwammen hier niet loonend te zijn. Meesters in de kunst hiervan zijn de Chinezen en de Japannezen. Deze volkeren leven nog zóó intens samen met de natuur, dat de Westerling vaak met verwondering de producten hunner kweekkunst aanziet, en ook het leven der zwammen schijnen zij beter te doorgronden dan wij.

Veel gemakkelijker dan de sporen der gewone paddestoelen, schijnen die der *ascuszwammen* te ontkiemen. Hiertoe behooren o.a. de *helvella's*, de *morieljes* en de *truffels*, alle drie zeer smakelijke soorten. Omtrent het kweeken der laatste verwijs ik naar het uitnemende artikel in No. 11 (2e jaargang) van dit weekblad van de hand des Heeren Dr. René Berton. Wat de *helvella's* en *morieljes* betreft, hiermede wordt als volgt te werk gegaan. Men zoekt een humusrijk en zandig bed uit in den tuin en bemest dit met goed gerotte koeien- of paardenmest en met gier. Op regenachtige dagen strooit men wat houtasch over het bed om den planten aan de noodige kalizouten te helpen. Vervolgens neemt men wat *helvella's* of *morieljes* en spoelt deze in warm water goed af (De sporen op de gewone wijze verzamelen gaat niet!). En met dit water nu bezaait men het bed, dat vrij van plantengroei gehouden moet worden en af en toe met lauwwater besprenkeld wordt. Vaak schijnt men op deze manier een alleszins bevredigenden oogst te kunnen winnen, en stellig het de moeite loonen ook in ons land eens proeven in die richting te nemen. Want vooral de *morielje* is een gezochte lekkernij en allicht zou het kweeken van dezen paddestoel wel gelukken, want hij groeit hier, zij het ook niet veel, „van zelf” in de bosschen. Met deze opmerking ben ik aan het einde van mijn artikel. Ik hoop, velen van het gewicht der zaak overtuigd en enkelen er toe opgewekt te hebben, hunne krachten eens op het kweeken van zwammen te beproeven. De *steenzwam* (*Boletus edulis*) is van zwammen te beproeven. Misschien de eerste, die maar eens flink aangepakt moet worden. Misschien gelukt het iemand hem te kweeken en dat zou een groote overwinning zijn, want hij is even smakelijk als de champignon, doch veel zwaarder en heeft ook een goede handelswaarde!

L. DORSMAN CZN.

EEN ECHTE BLOEMENSTAD.

WAT Haarlem is, of juist was, voor Nederland, dat is op dit oogenblik Erfurt voor Duitschland, n.l. het middelpunt van den bloemenhandel. Op het gehele vasteland van Europa is er, met uitzondering van Gent, in België, wellicht geen plaats, die haar op dit gebied evenaart, of wel het moest Boskoop zijn. Hier worden echter meer bloemheesters dan wel bloemplanten en zaden gekweekt.

De bloemenhandel van Erfurt is reeds van zeer ouden datum,

reeds in de tiende eeuw zijn de monniken van het klooster van Sint Pieter er mede aangevangen, doch deze hebben zeker geenszins kunnen vermoeden, welk een buitengewone vlucht de planten- en zadenhandel daar nemen zou. Aanvankelijk waren het alle wijngaarden, die zich om Erfurt bevonden. De heuvelen tus-schen Erfurt en Jena waren om hun wijngaarden beroemd en de voornaamste wijnmarkt was hier destijds de stad Weinmar, die daaraan haar naam ontleent. Aanvankelijk luidde zij toch Weinmarkt, welke naam later in Weinmar werd verbasterd. Gaandeweg hield het land echter op goeden wijn voort te brengen en de bewoners werden dus gedwongen, om naar een nieuwe bron van inkomsten uit te zien. Zij vonden die in het kweeken van bloemen en zaden. De grond toch bleek hier voor den tuinbouw bij uitstek geschikt te zijn, daar hij bestaat uit een diepe humuslaag met alleszins voldoende waterafvoer; hierbij komt nog, dat de jaarlijksche regenval overvloedig is en de bloemenvelden, door de heuvels, die ze omringen, tegen den kouden wind van het Thüringerwald beschut zijn.

Een buitengewone vlucht heeft echter deze cultuur hier in de laatste vijf en twintig jaar genomen, en gerust mag gezegd worden, dat zij thans ruim vijf maal zoo groot is als omstreeks 1880. Van hoeveel belang zij is, blijkt wel uit het feit, dat er op dit oogenblik 108 zaadkweekers zijn, hierbij tegelijkertijd zijn 25 exporteurs en 24 bloemisten. In het geheel is er een met glas overdekte oppervlakte van 113.735 M², waarvan niet minder dan 30.867 M² voor kassen en 82.858 M² voor bakken. Ruim 3000 man vinden op dit oogenblik een bestaan in de bloemen- en zaadcultuur.

Een juiste opgave van den totaal-uitvoer van tuinbouwproducten bestaat er niet, doch wel is het bekend, dat één firma ieder jaar kweekt en verhandelt tusschen de 70 en 80 duizend *Cyclamen*, 400.000 *Convallaria's*, 60.000 Appels, 20.000 Pere-, 10.000 Pruime-, Abrikoze-, Perzikke- en Kweeboom-, 30.000 Aardbeienplanten, 300.000 Struik- en 40.000 Stamrozen. Bij deze getallen moet ten slotte nog gevoegd worden 6.600.000 pond Bloemkool.

Eigenaardig is zeker het feit, dat van de Muurbloem, waarvan er thans per jaar niet minder dan ruim 680.000 exemplaren te Erfurt gekweekt worden, het eerste plantje werd opgemerkt in het vensterkozijn van een burgerhuis. Al de thans daar ter stede gekweekte verscheidenheden stammen af van dit eene exemplaar. Niet alleen echter zooveel Muurbloemen, maar evenveel *Calceolaria's*, *Verbena's*, *Petunia's*, *Zinnia's*, *Violen*, *Anjelieren*, *Pelargoniums*, *Fuchsia's*, en tal van andere bloemplanten worden hier gekweekt.

Dat ook de cultuur van groente- en landbouwzaden te Erfurt wat te beteekenen heeft, bewijzen de volgende getallen. Er zijn daar tegenwoordig in cultuur 101 verscheidenheden van Erwten, 168 van Boonen, 269 verschillende soorten van groenten, 38 verscheidenheden Radijs, 30 soorten verschillende knolgewassen, 34 verscheidenheden Uien, 65 soorten voedergewassen, 30 soorten Klaver, 320 variëteiten van Aardappelen. Aangenomen wordt, dat er in het geheel 1542 verschillende soorten en verscheidenheden groenten te Erfurt worden gekweekt.

Zeër terecht mag Erfurt dan ook een echte bloemenstad genoemd worden.

E. TH. W.

VARIA.

Toen ik den 14en Maart l.l. in dit weekblad mededeelde, hoeveel hout er jaarlijks door de spoorwegen verbruikt wordt, merkte ik op, dat bij het zien van die groote getallen de vrees wel eens opwelt, of er geen tijd zal komen, dat er gebrek aan hout zal bestaan. Dat deze tijd echter nog ver verwijderd is, bleek mij uit de onderstaande getallen, die in een buitenlandsch tijdschrift voorkomen en die ontleend zijn aan de officieele desbetreffende rapporten uitgebracht aan de Russische regeering. Nu moge het waar zijn, dat de rapporten van Russische ambtenaren aan juistheid wel eens te wenschen overlaten, er kan echter van de opgegeven cijfers wel wat afgenomen worden, zonder dat zij van kracht vermindere. Volgens dit rapport dan zou Rusland het grootste houtvoortbrengende land van de wereld zijn. De beboschte oppervlakte in het geheele rijk bedraagt niet minder dan 549.000.000 H.A. Van deze oppervlakte staan er ruim 124.440.000 H.A. onder rijkscontrole en het daarop groeiende hout is hoofdzakelijk goed werkhout. In Europeesch Rusland alleen is een oppervlakte van 77.775.000 H.A. met goed timmerhout bedekt, waarvan er 14.640.000 H.A. onder rijks toezicht staan.

Bij het zien van deze getallen zal men bemerken, dat er voorloopig nog geen vrees behoeft te bestaan, dat er gebrek aan hout zal komen, vooral waar een zoo groote oppervlakte onder staatsbeheer staat, zoodat het gevaar voor ondoordacht uitroeien dan voorkomen is.

E. TH. W.

„IN HET HARTJE VAN EEN GROOTE STAD.”

Waarde lezer, gij herinnert u de foto, die wij als voorplaat in *Buiten* gaven, en waaronder het bovenstaande opschrift stond. Welnu, zoudt gij het willen gelooven, dat wij van verscheidene belangstellenden opmerkingen kregen: „Onmogelijk, niet in een stad.” „Ik heb dat kerkje nooit in een stad in Holland gezien.” „Ja het klinkt ongelooflijk, maar er waren zelfs Amsterdammers, die hun „Bagijn-hof” niet herkenden, dat sprookjesachtige brokje „buiten” in het hartje van Holland's hoofdstad.

H. v. B.

HERFST IN HET BLOEMBOLLENLAND.

DE schoone omstreken van de aloude Spaarnestad mogen zich verheugen in een welverdiende belangstelling van landzaat en vreemdeling. Niet alleen Haarlem, ook de omliggende dorpen — Overveen, Heemstede, Hillegom, Lisse, Sassenheim — worden jaarlijks door duizenden bezocht. Ongetwijfeld hebben Flora's kinderen dien trek in sterke mate bevorderd.

Iedereen is op een mooien lentedag in deze bekoorlijke streek geweest, iedereen heeft de bloemvelden in vollen luister gezien. We geven direct toe, dat men niet één van „de” Zondagen moet uitkiezen om de rijke bloemenpracht in al haar verscheidenheid van schitterende kleuren te bewonderen. Van genieten, volop genieten, is dan geen sprake! De groote trossen drukke

Zondagsmensen, bijna gelijkende luidruchtige kermisgangers zijn juist in staat de stemming te bederven van hen, die gekomen zijn, om de schoone natuur in een van haar merkwuurdigste creaties te bewonderen. De overvolle cabés, de te dicht bezette treinen en trams, jagen den waarachtigen liefhebber op de vlucht.

Reeds op het einde der zestiende eeuw werden de eerste bollen uit het Oosten geïmporteerd. De strook gronds, aan de Westzijde van het Oosten geïmporteerd, naar het Oosten de vruchtbare polders naderend, Noordwaarts tot Beverwijk zich uitstrekend, in het Zuiden door de Sleutelstad afgesloten, bleek uiterst geschikt voor deze cultuur. De gesteldheid van den bodem en het klimaat voldeden aan de hoogst gestelde eischen, terwijl een groep van kweekers in den loop der eeuwen de noodige bekwaamheid heeft verworven, die van geslacht op geslacht overgaat en zich nog steeds volmaakt.

De tulp trok het eerst de aandacht. Van alle bollenplanten werd zij het eerst door kweeking veredeld. In het begin van de zeventiende eeuw waren er in ons vaderland reeds hartstochtelijke bewonderaars van deze bloemenkoningin. Men betwistte elkaar de zeldzaamste en kostbaarste soorten. Dat gaf aanleiding tot den beruchten tulpenhandel, die zijn hoogtepunt bereikte in de jaren 1634—1637 en aantoonde, dat toen reeds de speculatiegeest vaardig was over de bewoners der lage landen. Een Semper Augustus b.v. werd toen voor de kapitale som van 13.000 gulden verkocht, nadat er te vergeefs 4600 gulden benevens een prachtig staatsierijtuig met twee rijk getuigde schimmels voor geboden was. Niet alleen de rijken, maar ook de minder met aardse goederen gezegenden deden mee aan dezen windhandel. Natuurlijk, dat tal van lieden zich in korten tijd ruïneerden. Het noodzakelijk gevolg was een débacle op groote schaal.

Het was ongeveer in deze jaren, dat de tulp te Parijs in trek kwam als sieraad van elegante damestoiletten. Van een regelmatige productie voor export was toen echter nog geen sprake. Pas op het einde der zeventiende eeuw kregen eenige Haarlemse kweekers bekendheid in het buitenland.

De hyacinthen deden eerst later opgeld. In het midden der achttiende eeuw namen zij pas de eerste plaats in. De bollenhandel, die zich vanaf die tijden voor goed in deze streken vestigde, breidde zich in den loop der jaren — vooral in de tweede helft der vorige eeuw — gestadig uit. In de allerlaatste jaren werden er gemiddeld per jaar een 12 miljoen K.G. bollen verzonden, die ruim 7 miljoen gulden opbrachten. Verdeeld over de ongeveer 3000 H.A., voor de bollencultuur in gebruik, geeft dit per H.A. een bedrag van omstreeks / 2400!

De laatste halve eeuw is er veel veranderd in de bollenstreek, vooral in het gebied tusschen Haarlem en Leiden. Voor een vijftig jaar strekte zich het bekoorlijke binnenduin, een rijk begroeide zandrug, zich nog over een aanzienlijke uitgestrektheid uit. Aan den voet van dat binnenduin waren de kleine, ouderwetsche dorpjes gelegen aan den stillen straatweg. De bewoners vonden er deels een eenvoudig bestaan in de reeds vermaarde bollencultuur.

't Was ontegenzeggelijk een schoone streek! Het natuurschoon van toen zal men er nu tevergeefs zoeken. Gelukkig is er weer iets moois, al is het dan ook van een ander genre, voor in de plaats gekomen.

Toen deze streek in het wereldverkeer werd opgenomen, was meteen een gunstige gelegenheid geboren, om het oud-Hollandsch product, de bloembol, te verzenden naar alle deelen van de beschaaftde wereld. De cultuur breidde zich toen snel uit.

Eerst was alleen de naaste omgeving van de grijze bloemenstad voor de bollencultuur van belang. In de dorpjes verder naar het Zuiden had men slechts enkele bloemisten. Deze reisden eens per jaar met hun voorraad naar een hun bekende buitenlandsche stad, veelal in Duitschland. En daar verkochten ze dan hun geheelen oogst. Daar kwamen hun afnemers bij hen in 't hotel, en meer dan eens werd in één avond alles tot goede prijzen van de hand gedaan! De bollen waren toen in vele plaatsen van het buitenland nog rariteiten en gaarne hadden de afnemers er een reis voor over, om de verkoopers op te zoeken.

Dat zou anders worden! De boeren, die met hard ploeteren van den vroegen ochtend tot den laten avond, slechts een sober bestaan konden vinden, lachte zoo'n levendig wel toe. Als zij het ook eens gingen probeeren! En werkelijk, hun grond bleek even geschikt voor de bollenteelt. Toen werd alle beschikbare bodem voor die cultuur in beslag

Foto R. A. Herwig.

ONDERZOEK IN DE BROEIKAMER.

Foto R. A. Herwig.

POTEN, UITSTROOIEN EN PLANTEN.

genomen. Waar vroeger de koeien graasden, daar bloeien nu in het voorjaar de schoonste bloemen. Het aantal kweekers en handelars breidde zich belangrijk uit. Hillegom, Lisse en Sassenheim b.v. verloren geheel het karakter van boerendorpen.

Ongetwijfeld behoort er wel eenige energie toe, om zoo iets te durven ondernemen. Wilskracht en volharding zoekt men niet te vergeefs bij de bewoners van de dorpen tusschen Haarlem en Leiden. De zoons van de toenmalige boeren bereizen nu een groot gedeelte van Europa, ja, strekken zelfs hun reizen tot de nieuwe wereld uit. In de moderne talen zijn ze goed thuis, niet zelden zelfs spreken ze nog een aardig woordje Zweedsch en Spaansch! Reeds op jeugdigen leeftijd nemen zij de reisstaf ter hand, om in de landen zelf de vreemde talen te leeren.

Op die wijze was het mogelijk, dat er in de bollenstreek een handelsstand geboren werd, die haar zaken over den geheelen aardbol kon uitbreiden. Want waar ontbreken in de beschaafde wereld de Hollandsche bloembollen!

De donkere dagen zeggen ons, dat we zoo langzamerhand Kerstmis naderen. Tegen dien tijd kunt ge overal de fraaie hyacinten, tulpen, enz. als taferversiering bekomen. Om strijd bewonderen we dan weer de fraaie bloemen, te fraaier nu ze ons in het barre jaargetijde vertellen van een nieuw ontluikend leven.

Hebben we ons wel eens afgevraagd wat een moeite het gekost heeft, voor de hyacint b.v. onze tafel kon sieren? O ja, elke Hollander kent de bloemvelden — van de cultuur weet hij echter doorgaans niets af. Vooral het vermenigvuldigen van de zoo pas genoemde bol steunt op heel wat ervaring en routine.

Tulp, crocus, narcis, gladiolus, e.a. geven den kweeker weinig moeite. De natuur zorgt bij deze bollen zelve voor de vermenigvuldiging. Ook bij de hyacinten is dat wel eenigszins het geval. Laat men hier echter de natuur vrij spel, dan splitst zich elke bol slechts in tweeën of drieën. Soms ziet men wel eens aan een groote bol twee of drie bloemen komen. Dat staat natuurlijk met het voorgaande in nauw verband.

Er is echter een vermenigvuldigen op groote schaal mogelijk. In den loop der jaren hebben de kweekers daarvoor een methode vastgesteld. Daar zij hun wijze van werken in den regel geheim houden, weet het groote publiek er weinig van. Juist daarom doet het ons zoo genoeg, den lezers van „Buiten” daarvan een en ander, aan de hand van onze afbeeldingen, te kunnen vertellen.

Het toeval wees misschien den weg tot deze kunstmatige vermenigvuldiging. 't Gebeurde bij een drogen bol, dat zich langs den wortelkrans kiemen van nieuwe bolletjes ontwikkelden, juist dáár, waar de bol een weinig gekwetst was. Bij nader onderzoek bleek, dat zich op elke wonde plek nieuwe bolletjes zetten. 't Was nu maar de vraag, op welke manier men het voordeel van de moederbol kon verwonden, zóó dat de grootst mogelijke oppervlakte voor het zetten van nieuwe bolletjes verkregen werd.

Na verschillende proefnemingen bleken twee manieren de beste, n.l. het „hollen” en het „snijden”.

Bij het hollen wordt met een mesje de wortelkrans weggenomen, tot bijna aan het hart van den bol. Aan de onderzijde ontstaat zoodoende een bolvormige holte, die alle rokken in doorsnee raakt. Daardoor wordt dus het aantal gewonde plekken zoo groot mogelijk, terwijl men tevens de grootst mogelijke oppervlakte voor het ontstaan van nieuwe kiemen krijgt. Het aantal nieuwe bolletjes kan op deze manier al zeer groot worden.

Oudtijds liet men de aldus gewonde bollen in de zon drogen. Tegenwoordig bestrooit men de wondeplek met een drogende stof, b.v. kalk, speksteen, turf of houtasch, enz., om zooveel mogelijk te voorkomen, dat er sappen verloren gaan.

Bij het hollen wordt dus gelegenheid gegeven, dat zich op elke rokdoorsnede kiemen van nieuwe

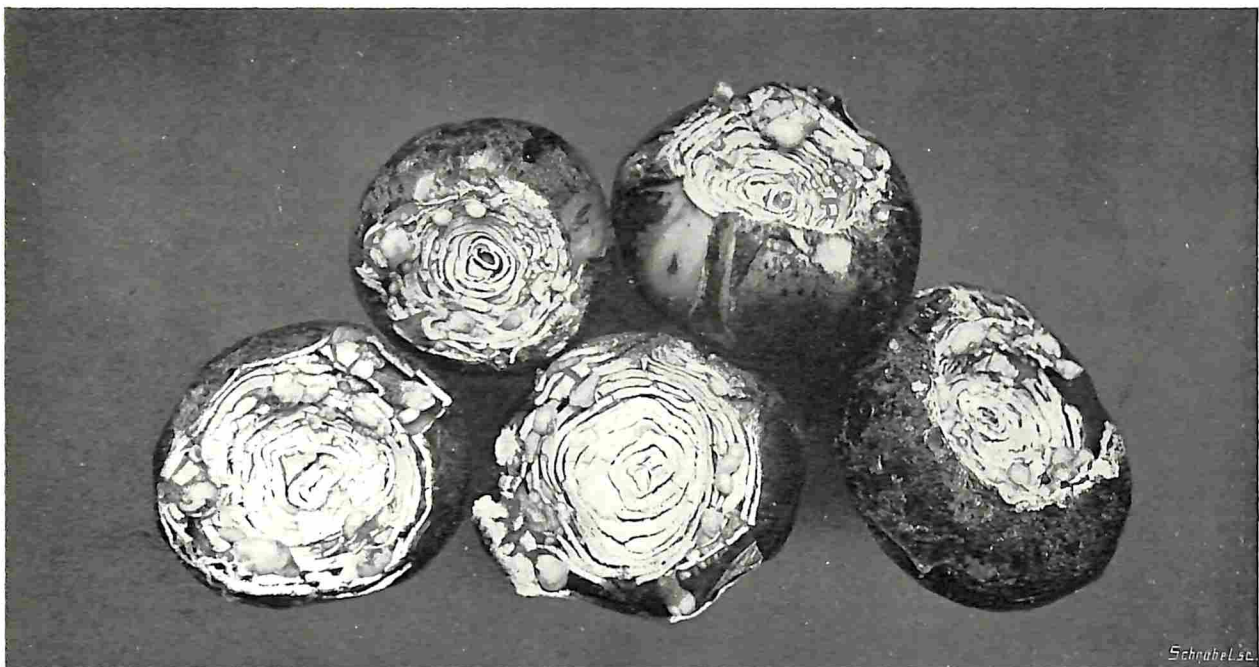

Foto R. A. Herwig.

GEHOLDE BOLLEN (EERSTE STADIUM).

bolletjes kunnen ontwikkelen. Die ontwikkeling dient zooveel mogelijk in de hand gewerkt te worden. In 't algemeen is een luchtige, warme plaats daarvoor het beste. Vroeger plaatste men de bollen in een houten loodsje met ramen aan den zonkant. Een moderne broeikamer, of kraamkamer, zooals het daarvoor gebedigde vertrek heet, is beter ingericht. Onze afbeelding geeft daarvan een goed beeld. Van den vloer tot den zolder zijn boven elkaar talrijke tafels aangebracht. Deze tafels, of eigenlijk laden, want ze kunnen uitgetrokken worden, zijn zoo vervaardigd, dat de lucht aan alle kanten tot den bol kan doordringen. De ramen, waarop de bollen gelegd zullen worden, zijn daarvoor van latwerk gemaakt, al of niet met ijzergaas overtrokken. Deze ramen schuiven als laden tusschen vier stijlen, door dwarslatten verbonden, zoodat de lucht aan alle zijden vrijen toegang heeft. De tafels kunnen uitgeschoven worden, om de bollen gemakkelijker te kunnen plaatsen.

Op deze tafels nu worden de geholde bollen netjes naast elkaar, met de holte naar beneden, neergelegd. De kamer wordt goed verwarmd, terwijl het binnentreden van licht geregeld kan worden.

Ook de gesneden bollen worden na de behandeling op deze tafels gelegd. Onder het snijden verstaat men het volgende:

Over den onderkant van den bol (aan den kant van den wortelkrans dus) wordt met een mesje een dubbel kruis getrokken (van het middelpunt uit acht sneden dus). De sneden worden tamelijk diep aangebracht, zoodat er weer talrijke wondeplekken ontstaan. Men begrijpt echter, dat de wond-oppervlakte niet zoo groot wordt als bij het hollen. Het aantal nieuwe bollen kan dan ook niet zoo groot worden. Daar ze meer voedsel kunnen bekomen van den moederbol, groeien ze sneller, zoodat de tijd van behandeling korter wordt. Als de geholde en gesneden

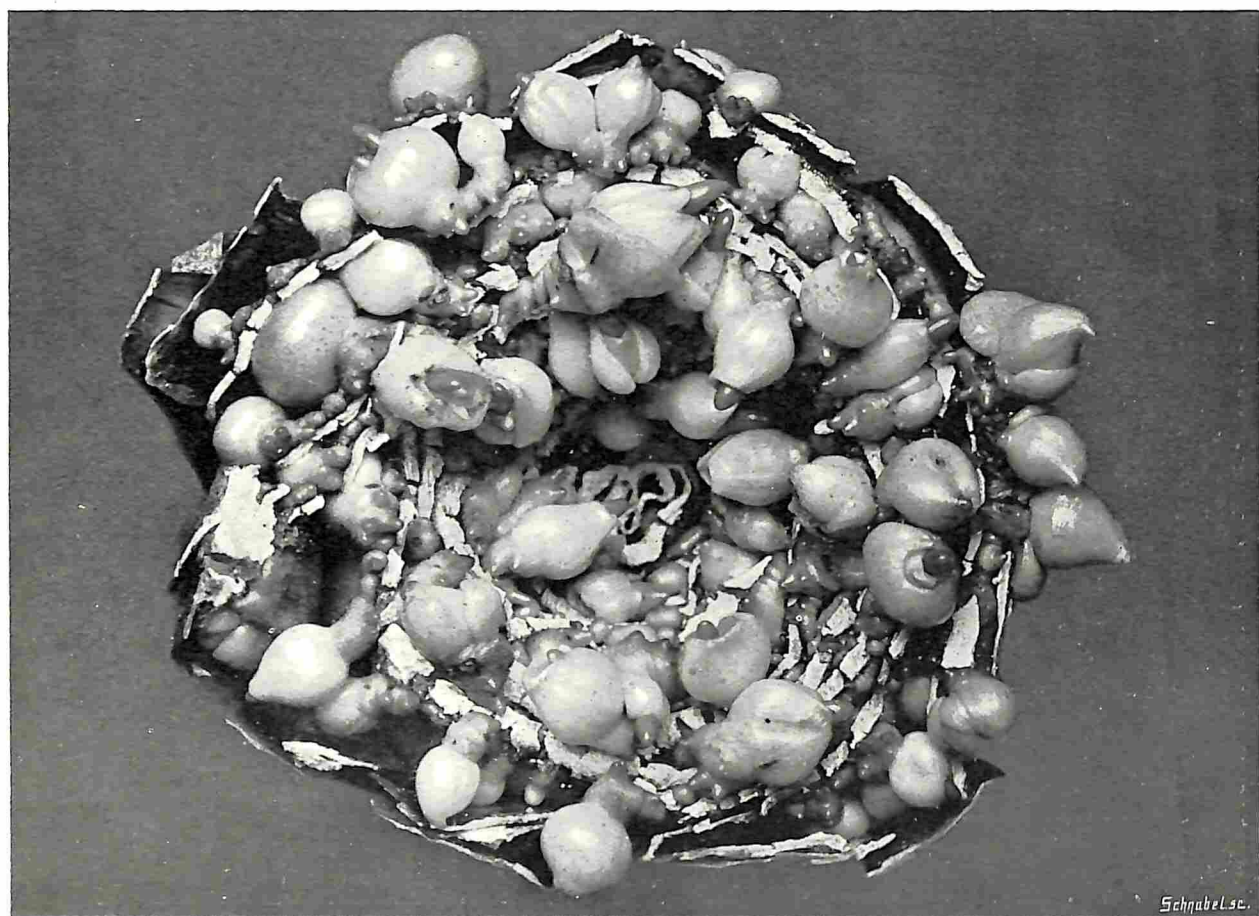

Foto R. A. Herwig.

GEHOLDE BOLLEN, VOLKOMEN ONTWIKKELD.

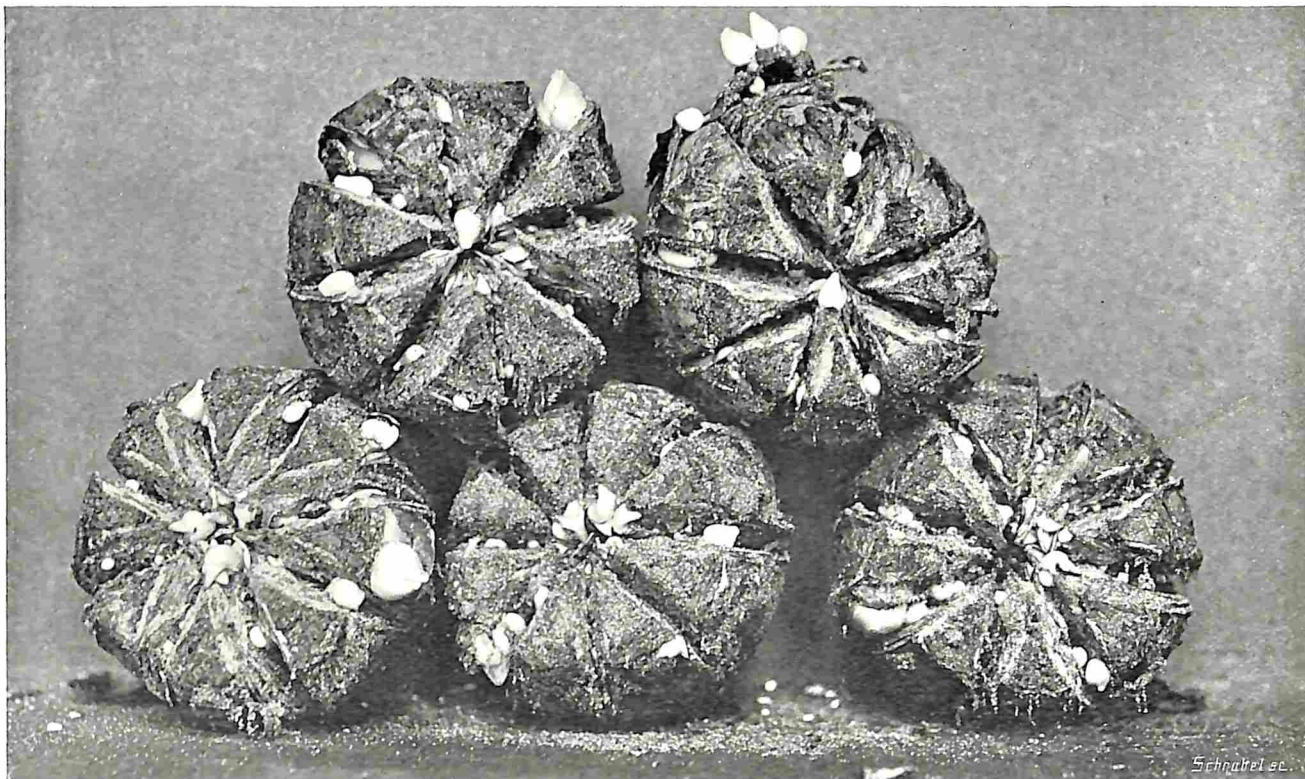

Foto R. A. Herwig.

GESNEDEN BOLLEN (EERSTE STADIUM).

bollen een poosje in de broeikamer gelegen hebben, beginnen de nieuwe bolletjes reeds te komen. Een prachtig gezicht leveren vooral de geholde bollen, als ze den noodigen tijd in de kraamkamer doorgebracht hebben. Heele kransen van bolletjes zetten zich rond de rokkendoorsneden.

In November ongeveer gaan de gesneden en de geholde bollen den grond in. De laatstgenoemde zijn ook het laatst klaar.

Voor we de werkzaamheden aan het planten verbonden beschrijven, willen we nog even opmerken, dat de hyacinten nooit in een pas klaar gemaakten en bemesten bodem gepoot worden. Ze komen alleen in een akker, die een vorig jaar reeds bemest is.

De bedden op de verschillende velden hebben gewoonlijk een lengte van 4 à 5 M. bij een breedte van 1 M. tot 1.20 M. Eerst wordt het bed uitgegraven tot een diepte van ongeveer 15 tot 20 c.M. Met een sterk gespannen lijn wordt, ter betere indeeling, een middellijn door de lengte getrokken. De „strooier” strooit daarna de bollen in het bed, welke door de „planters” op hun plaats gelegd worden, terwijl zij ze meteen even onderduwen. Gewoonlijk plaatst men van deze bollen zeven op een „regel”. Nu komt de „overschieter”, om de bollen met aarde te bedekken.

Om ze tegen de barre winterkou te beschermen, worden ze met riet bedekt. Tegen Februari ongeveer wordt een deel van het riet opgenomen. Een week of drie later wordt ook de rest weggehaald. Men doet het bij gedeelten om den overgang niet te sterk te doen zijn. Met de lentedagen komen de jonge bollenspruitjes boven den grond. Al heel spoedig draagt elke bol een

heel bos groene spruiten (elke kleine bol vormt natuurlijk een afzonderlijk plantje). In Juli als de planten afgestorven zijn, worden de bollen gerooid. Van den ouden bol is dan nog alleen een bundel vezels over, opgevuld met een groote hoeveelheid kleine bollen, ter grootte van een knikker ongeveer.

De verzamelde bollen worden in de droogschuren op stellingen, met vele planken boven elkaar, uitgestrooid. Deze stellingen zijn ongeveer op dezelfde manier ingericht als die in de broeikamer, met dit verschil echter, dat de bodem der „laden” uit planken bestaat.

Zoodra de bolletjes goed droog zijn, worden ze van de vezels van den ouden bol genomen, schoon gemaakt en weer op de tafels uitgestrooid. Ze moeten nu vooral droog en luchtig bewaard worden tot October. Dan worden ze opnieuw geplant (nu meer op één regel), opnieuw gedeekt met riet en in 't volgende jaar opnieuw gerooid. (Natuurlijk draagt elke bol nu maar één plantje).

In dat jaar zijn de bollen iets dikker geworden: toch zijn er gewoonlijk een vier tot vijf jaar mee gemoeid, voor de bol zoo groot geworden is, dat ze afgeleverd kan worden. De tijd is wel iets afhankelijk van de bollensoort en den grond, waarin ze geplant zijn. Nieuwe grond geeft n.l. een snelleren groei.

Het laatste jaar hebben de bollen bloemen gedragen. Zooals men weet, worden deze spoedig afgesneden om het uitputten van den bol te voorkomen.

Natuurlijk worden de bollen nu gesorteerd, niet alleen soort bij soort, maar ook naar de verschillende grootte. Vooral echter zijn ze stuk voor stuk nagekeken, om eventuele zieke bollen te verwijderen. Met een mesje wordt daartoe het bovenkapje afgesneden, terwijl ook de wortelkrans wordt nagekeken.

Eindelijk kunnen de bollen nu verpakt worden. Men pakt ze in papieren zakken: de tusschen liggende ruimten worden gewoonlijk met boekweïtdoppen aangevuld. Als de zakken daarna in kisten verpakt zijn, kan de verzending aanvangen.

De handelaar is van Maart tot Juni ongeveer op reis geweest, om zijn artikel te plaatsen. Tot dat doel bezocht hij bijna geheel Europa en een deel van Noord-Amerika.

Dat de buitenlandsche handel nog al iets beteekent, kan blijken uit het feit, dat Nederland op een a.s. voorjaar te Berlijn te houden tentoonstelling zal uitkomen met 30.000 bloeiende hyacinten, die daarvoor nu al reeds getrokken worden.

We hopen in bovenstaand het voornaamste en belangrijkste van de bollencultuur behandeld te hebben.

BOEKBEOOR- DEELING.

EEN NUTTIG BOEK.

Bij den uitgever P. Noordhoff te Groningen is de tweede druk verschenen van „Nuttige en schadelijke insecten”, door C. A. L. Smits van Burgst. Aan het voorbericht ontleenen wij het volgende:

„Schadelijk noem ik de insecten, welke schade kunnen veroorzaken aan onze cultuurgewassen (van de insecten welke schadelijk zijn voor tuinbloemen en sierplanten werden slechts enkele in dit werkje opgenomen, aan onzen veestapel en in onze vischwateren, nuttig de onmiddellijk nuttige en de vijanden der schadelijke soorten.” Schrijver hoopt dat zijn boek, zooals het thans samengesteld is, een handleiding mag zijn voor hen, die studie maken van land-, tuin- en boschbouw, al zal, zooals van zelf spreekt, deze studie steeds gepaard moeten gaan met eigen waarnemingen in de natuur.

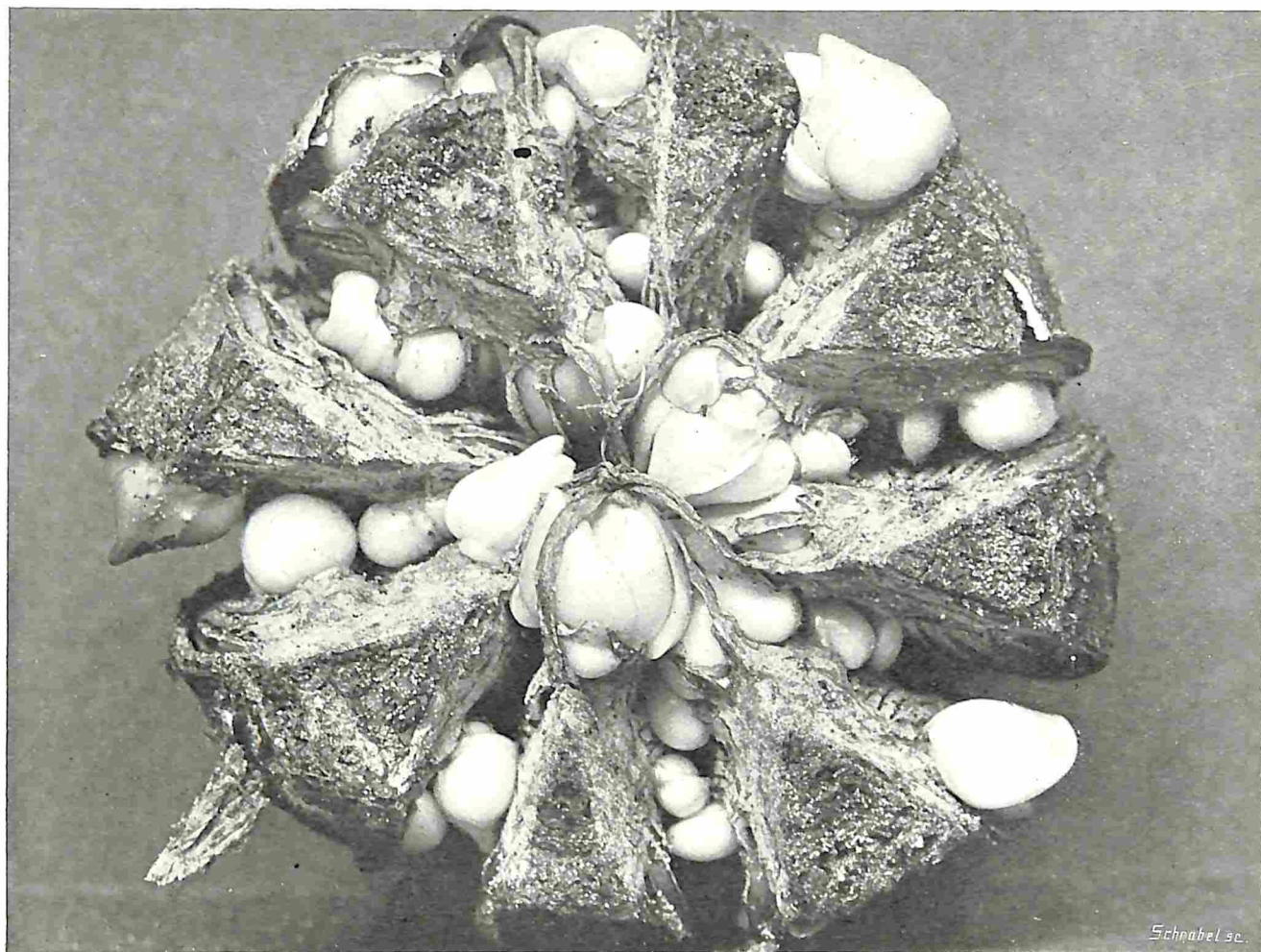

Foto R. A. Herwig.

GESNEDEN BOLLEN, VOLKOMEN ONTWIKKEID.

J. LOUIS PISUISSE EN MAX BLOKZIJL.

Zoo zijn onze „liedjeszangers”, in Holland welbekend, en wat meer betekend hoogst populair, dan in Insulinde aangekomen. Wij hebben het genoegen hierbij onzen lezers de welgeslaagde beeltenissen van onze „globe-trollende” medewerkers aan te bieden, waarvan wij spoedig de eerste bijdragen, vergezeld van fraaie fotografieën naar aanleiding van hun reis om de wereld, in dit blad zullen kunnen geven.

RED.

GEVLEUGELDE WINTERGASTEN.

HOE plechtig kan het des zomers in het bosch zijn, wanneer een bladerendak slechts hier en daar een tipje van het blauwe hemelgewelf doorlaat! Men luistert er dan met zooveel genoegen naar het gekoer van de Woudduiven, en naar de schoone zangen van zoovele kleine boomvogels, terwijl men er opgetogen staat bij het vinden van de keurige nesten van vink en spotvogel. Men kan het zich dan des wintergeestes niet best verbeelden, te zijn op dezelfde plaats, wanneer de kale takken slechts kleine knopjes vertoonen, waarin gelukkig de kiemen voor het schoon der nieuwe lente verborgen zijn. Toen elke boom versierd was met duizenden bladeren: keurige effecten vormende, waar het zilverwit der alornen en het in zoovele kleurverschillen voorkomende groen elkander, als het ware, den voorrang betwisten! En nu, naakte stammen en takken, die ons doen denken aan het dichterwoord: „’t Nietig overschot van ’t uitgebloede schoon!”

Ha, daar wipt „Klein Jantje”, zooals het Winterkoninkje wel genoemd wordt. Het kan bij ons best den winter doorstaan, al is het lichaampje weinig grooter dan een vingerlid. Het is steeds vroolijk en in gedurige beweging. Levendigheid ligt dan ook in zijn aard en moeilijk is het, om het vlugge diertje enkele oogentjes te slaan. Het woont bij ons in alle tuinen en boschjes en vooral aan slootkanten met hakhout. Hieruit kan men dikwijls een exemplaartje te voorschijn zien vliegen, dat reeds op korten afstand van daar weder tusschen het hout kruipt, want het vliegt nimmer lang achtereen. Ons vlug acrobatische sluipt als een muisje langs de takken en onderzoekt met zijne scherpe oogjes elk spleetje en gaatje, om daaruit menig popje of eitje van schadelijke insecten te voorschijn te halen. Het donkerbruine vogeltje met zijn opstaand staartje toont zich niet bijzonder schuw, al gunt het zich geen tijd, om even stil te zijn.

Op een nogal onbesneeuwd plaatsje kunnen we een paar Vinken en weer zien dartelen. Het is deze diertjes met hun roodbruine krop- en borstvederen en het wit ongeel der overigens zwartbruine vleugels wel aan te zien, dat ze niet veel hebben te

bikken, doch ze zijn ijverig in de weer en daarom zullen ze nog wel genoeg vinden om niet den hongerdood te sterven.

Is „Klein Jantje” een vlug en dartel acrobatische, de Pimpelmeesjes (*Parus coeruleus*), die daar zoo langs de takjes schuiven, doen niet voor hem onder in vlugheid van bewegingen, en ook uit een nuttigheidsoogpunt beschouwd, mogen ze als de beste genoemd worden.

Een Boomkruipertje en een Boomklever doen hun best, om ook het rupsenheir in het volgend voorjaar zoo klein mogelijk te doen zijn. Vooral de bewegingen dezer beide vogels langs stammen en takken zijn eigenaardig. Het Boomkruipertje vliegt telkens een grooter of kleiner stuk naar beneden, om opnieuw naar boven te kruipen, waarbij het den staart als steun gebruikt. De Boomklever klimt even behendig met den kop omlaag naar beneden als naar boven, terwijl hij zich ook in alle mogelijke diverse schuinsche richtingen beweegt. De Boomklever is minder nuttig dan het Boomkruipertje, daar hij meer een spechtentoon heeft en door het pikken tegen de boomschors weleens schade teweeg brengt aan het hout. In verschillende deelen van het land wordt hij dan ook wel Blauwspecht en Plakspecht genoemd.

Plotseling vliegt een troepje Spreeuwen, die minder gemakkelijk dan vele andere vogels de koude kunnen trotseeren, weg. Het bleef zoo rustig zitten, zoodat we ons moeilijk kunnen verbeelden, dat het nu plotseling zoo bang voor ons geworden is. Dat is ook niet het geval, maar wel werd het dit voor den brutalen en vluggen roover, dien we daar boven ons zien. Met loerend oog drijft hij over het bosch, om, de kans schoon ziende, plotseling naar omlaag te schieten en alsdan een halfverkleumd vogeltje te grijpen en te dooden. Het is een Sperwer (*Accipiter nisus*), die hier des winters in vrij groot aantal rondwerft en aan menig vogeltje het leven beneemt. Wee het vogeltje, dat door een Sperwer vervolgd wordt! In zijn vervolgingsdrijf staakt hij niet spoedig zijn vlucht, doch gaat voort tot in stallen en schuren, ja, zelfs tot in het woonvertrek der menschen. Allerhande kleine vogels, als vinken, musschen, gorzen, spreeuwen, enz. zijn hem aangenaam en dikwijls ook worden lijsters, jonge duiven en patrijzen door hem buitgemaakt. Alleen bij gebrek aan edeler voedsel stelt hij zich tevreden met veldmuizen.

Meerdere vogels kunnen we nog zien in het bosch. Goudhaantjes, Goudvinken, Sijsjes, Staartmeezen en enkele achtergebleven Lijsters zijn er dagelijks te vinden. Met een helderschijnende fietslantaarn kan men ze des avonds wel op de takjes dicht tegen de stammen aan zittende vinden. Verblind door het helle licht, vliegen ze dan niet heen. Aardig hebben ze dan de veeren uitgespreid, zoodat het net donzen kluwentjes gelijken.

Aan het einde van het bosch staat eene boerderij, we vragen den boer even zijn tuintje rond te mogen gaan, wat ons gereedelijk wordt toegestaan. We vinden hier keurig beschutte plaatsjes in de verschillende heesters met hun wintergroen en in de duindoornen, die op de tuinwalle geplaatst en geheel doorgevoerd zijn. We behoeven ook niet lang rond te zien, of aan den voet van een heester zien we een vogeltje rondtrippelen, dat ons door zijn geelrooden buik onmiddellijk bekend is, als het Roodborstje (*Erithacus rubecula*). In den zomer leeft deze soort in grootere hoeveelheden bij ons, doch ze leven dan meer in het vrije bosch. In het najaar gaan de meeste Roodborstjes naar het Zuiden, doch verschillende exemplaren blijven hier in de nabijheid van woningen, waar ze een onderdak zoeken tegen schuttingen, in schuren en stallen en gaarne ook in broeikassen. Deze vogel is een alleseter en in het gure getijde zijn allerlei zaadjes hem even welkom, als verschillend dierlijk voedsel, terwijl hij ook gaarne eet het vleesch van allerlei beesten. Daar hij in den winter bijna dagelijks met menschen verkeert, toont hij zich heelemaal niet schuw en kiest hij somtijds een plaatsje op de vensterbank, terwijl de bewoners van het huis zich voor de ramen bevinden.

Musschen en spreeuwen zijn er in het boerentuintje genoeg waar te nemen. Ook een paar Eksters komt even een kijkje naar ons nemen, doch niet lang doen ze het, omdat ze de menschen steeds wantrouwen. Schetterend spreiden ze dan ook spoedig hun keurigen staart en bonte vleugels uit, om, met onregelmatige wiekslagen, verre van ons, alleen het helder wit en het schakeerend groenzwart van hun vederkleed te laten zien.

Ten slotte zien we nog een schuw diertje met roestbruin op de bovendelen en meer donkerbruin op vleugels en staart. Keel en krop zijn grijs, terwijl het verdere van de onderdeelen meer en meer in het wit overgaat. ’t Is een Bastaardnachttegaal (*Tharaleus modularis*), die ook Dorenkruiper en Boeren-Nachttegaal genoemd wordt. ’t Is een van onze weinige winterzangers.

J. DAALDER DZN.

UIT SMAKKE BIJ MA-BUUR.

’T MAG niet meer van de wet. Ze zegge, dat zo’n smakevend, as je ’n nommertje trek, of mit dobbelstiene om ’n taaie pop gooi of om ’n pond spikkelas, ’n soort loterij is. Je ken in de kast rake, as je leet smakke of mit lootjes gaan loope om mit Sinterklaas ’n centje te verdien. ’n Arm mensch mag langer niks meer.”

Aldus Ma-buur tot vrouw Harmsen, bij wie ze vandaag uit was schen is.

— „Ja mensch ’t is je wat te zegge teugewoerdig. ’t Heb altijd ’emagge en wat hindert ’t nou eigelijk ok, zou je zoo zegge.”

— „Voul gaf 't wel niet, maar toch altijd wat. Verleejaar konne we voor kleine Gerrit er 'n winterjassie voor koope en me man had 'r nog 'n wolle boezeroen van. En 'n kleinigheidje kon 'r toe nog 's overskiete om Gerrit, Teuntje en Dirk 'n sinterklaasie te geve. Maar nou zel 't heelemaal niks weze. Mit sinte-Maarte heb Gerrit en Teuntje elk 'n paar 'evorfde klompe op'elooppe en ze hoopte nag zoo, dat ze weer puur wat cente zouwe krijege as ze de prijze thuis brochte van de verloting. Dat valt ze nou ok erg of, hoe 'n beetje of ze ook 'ewend benne.”

— „As Jan (de man van Ma-buur) 's nee de burgemeester gong. Die is nog al zoo kwaad niet; miskien zou ie wel permissie geve.”

— De burgemeester ken 'r ok niks an doen; ze zegge, dat ie 't niet mag toestaan, al zou ie nog zoo graag wulle. 'k Denk 'r stark over om maar te gaan kiepe (= met koek venten in den St. Nicolaastijd). 'k Ben al bij 'n koekebakker 'eweest en die heb 't me erg an'eraje. 'k Hoop maar, dat dat nou wat geeft.”

Een der zoons loopt voorbij de wasschende vrouwen:

— „Wanneer leet je smakke, Ma-buur, 't wordt weer tijd!”

— „Mocht 't nog maar, hè!”

— „Nou, mensch, durf je 't niet stil te lete doen? 'k zel je niet verklikke!”

— „Maar denk je den dat 't stil ken blijve? Ik ken wel menschen van ons slag, zel 'k maar zegge, die 't mijn en me man niet zouwe gunne, dat we 'n paar cente verdiende en vast gavve ze de veldwachter 'n tuut in 't oor, en den.... wie weet hoe lang Jan in de kast moest.”

— 'k Vind 't bar noosselijk, Ma-buur, 't was zo'n echt evendje, as je smakke liet. 't Gong 'r altijd zoo vroolijk bij langs. Gaan op Sinterklaasevend nou nee de kroeg; dat is den niks 'edeën. Mit de Sinterklaasevenden mot je uit smakke kenne. En gong dat nou grof? Gaan nee de herreberg, koop 'n paar borrels, speel 'n potje biljart mit 'n paar propies 'r bove, geef 'n rondje of gaan pandoere, den is 'n rijdsdaalder gauw kapot 'egooïd. En voor dat geld ken je nog al wat versmakke. Nou drinke 'n hoop 'r eige kachel, toe kwam je gnep thuis mit 'n lekker zoodje koek, as je 'n beetje gelukkig was. As ik 't 'r 's om 't zegge had!”

Geachte lezer(es), we gaan in onze gedachten eenige jaren terug en zullen bij Ma-buur zoo'n gezellig smakavondje bijwonen. Die plattelands-eigenaardigheid, door een wettelijke regeling zoo maar in één slag verdwenen, verdient volkomen in de herinnering te blijven voortleven.

't Is even over zessen. Ma-buur en haar „jonges” bij de „heerd” gezeten, gebruiken een schrale boterham. De kinderen werpen ondertusschen begeerige blikken naar de tafel — nu midden op den vloer — waarop een stapel taai en speculaas ligt, gedeeltelijk bedekt door een hagelwitte doek, waarin de vouwen nog te zien zijn.

— „Hè, as dat nou allemaal 's van ons was,” wenscht Gerrit, terwijl hij nu veel moeite lijkt te hebben om zijn droge brokken door te krijgen. „Wat ken je 't ruike!”

Teuntje wou, dat ze „strakkies 'r 's ien keer mocht meedoen en den dat groote suikerhart (hart van speculaas) won”; „As 'k 'n hoop cente had, nam 'k vast 'n lootje, miskien won 'k die vrijer wel van vijf pond; hij is grooter den ik.” „Moeder, rijke kinderen, zouwe die wel zo'n tafel vol koek krijege van de sinter? Dat kenne ze allemaal niet op.” „Ik hoop maar, dat Trijntje van Griete-buur ok weer komt; deer kreeg ik verledejaar zoo maar twee taaie van.”

Gerrit kan niet op zijn stoel blijven zitten; hij moet eens, één keertje maar, dicht bij de tafel staan om zijn hart eens op te halen aan het gezicht en den geur van dien „berg koek”.

— „Ofblijve, hoor Gerrit, kind; as we van evend 'n hoop kwijt rake, den krijege jollie miskien morrege wel 'n endje.”

— „Toe, Moeder, wat overblijft, breng dat nou 's niet nee de koekebakker.”

— „Hou nou op met teute, en as 'r strakkies smakkers komme, mag je om niks dwinde, hoor Gerrit, en pas op, as je an Louw van buurman om 'n taai vraag. Teuntje, jij moet te bed, as 'k Dirkie uit'ekleed heb.”

Het kind krijgt tranen in de oogen als ze van de tafel met koek moet scheiden. Als eenige gunst vraagt ze, of het beddeurtje open mag blijven. Dan kan ze straks „uitkijke”.

— „Maar pas op, as 'k je hoor, of dat je an Gerrit roep.”

Even later komt Jan van Ma-buur thuis. Onder zijn blauwe-baai draagt hij de „stikke” mee, die hij bij boer A. als toeslag op zijn dagloon heeft ontvangen.

Anders valt Gerrit als uitgehongerd op de „boerestikke” aan, maar nu „taalt” hij er niet naar; bij al dat lekkers kan hij zich niet graag denken naar dat „dikke stik”. Toch zou er in zijn buikje nog wel plaats wezen, maar Gerrit hoopt stilletjes, doch vurig, op smakkers, die „'n brok kenne misse”.

Lezer(es), ik moet even die betiteling „Jan van Ma-buur” voor den heer des huizes verklaren. Zoo oppervlakkig zoudt ge denken, dat Ma-buur eigenlijk alles en „Jan van Ma-buur” niemendal heeft in te brengen. Toch, niet hoor! Tot in kleinigheden wordt alles samen overlegd. Maar die minderwaardige aanduiding „Jan van Ma-buur”, in plaats van Jan en zijn achternaam is op het kleine dorpje geheel natuurlijk ontstaan. Ma gaat uit werken, dan hier, dan daar. Ma vent 's Woensdags met „garen en band”. Ma is alzo geregeld „onder de menschen”, of „an de weg”, terwijl Jan haast nooit gezien wordt, daar hij vast werkman is bij boer A. en altijd „in 't land staat”. Ma-buur is aldus voor de buitenwereld de hoofdpersoon geworden en Jan werd „Jan van Ma-buur”.

— „Zoo wijf, we zitte 'r goed voor, tap maar gouv 'n koppie in, den

begin ik an die vrijster van spikkelaas. Jonge, jonge, wat zell we 'm rake, Gerrit!” Het kind kijkt zijn vader aan met half ongelooovige, half begeerige oogen.

— „'k Zou 'r wel ien luste, vader!”

— „Nou hoor, jonge, as 't 'n beetje goed gaat van evend, zel 'r wel 'n endje overskiete”.

— „Vrouw, hej je niet wat onder 't stoppie? Aars moet Gerrit nog maar effies 'n halve kan hale. Je krijg 't blijd weerom, as je ze 'r 's op 'n borrel trakteer. As ze d'r eerst maar benne, den zelle ze knap weze, as die tafel niet leeg komt.”

— „Man, zou je gien skoone boezeroen antrekke? Die je nou an heb, is zoo erg versteld.”

— „'k Denk 't ok wel, vrouw, en me hair gaat op de kuif. Van evend zelle ze niet van me zegge, dat ie voor niks aars goed is den om in de modder te vroete. Is de koek voor de verloting er al?”

— „Ja, in 't achterend leit alles in 'n kist, maar alle lootjes benne nog niet verkocht. Gerrit is strakkies mit skool uit nog bij Keesbuur 'eweest; hij mocht 'r twee opstrijke, maar d'r benne 'r nog wel vijf over. We kenne ze zelf niet houwe, den is je verdienste glad nee de maan”.

— „Leet dat maar an mijn over: 'k zel ze 'r nog wel 'n paar an smeere. Zelf houwe, vast nooit ok niet!”

— „Hier, Gerrit, hej je 'n dubbeltje, haal 's acht sigare bij kip-pige Trijn. As 'r ien rooke wul. Zelf zet 'k 'r ok ien in 't hoofd of 't Zundag is. 't Zou 'n mooi gezicht weze, as 'k me ouwe smookie tussche me tanden had, as je koek leet vergooie. Vrouw, steek 't lampie 's an in 't achterend en kijk mit ien of de klompe niet voor de deur staan, d'r mocht 'r 's ien over rolle.”

Even later zitten Jan, Ma-buur en Gerrit in hoopvolle afwachting van smaklustige jongelui.

— „As 't 'n beetje gaat, make we niet zo'n beroerde herfst. Mit de markte hew 'k 'n aardige cent verdiend en ons varreke groent lekker. We zelle 'm nog maar effies lete legge; nou zel ie niet meer ziek worre, al wou ie.”

— „Maar d'r is ok weer puur wat wintergoed nodig. De jonges koste zo'n hoop, en ete dat ze kenne, ete, 't is bar.”

— „Kijk, Jan — Gerrit, doen 's effies Teuntjes beddeurtje dicht — dat heb 'k 'r maar of'enome voor Teuntjes en Dirkies sinterklaasie. D'r moet toch wat weze, al is 't nog zo'n beetje.”

Jan bekijkt de onnoozele „kedootjes” en geniet er al van, „as ze 'r morrege zoo mirakel blijd mee zelle weze.”

Gerrit kijkt vragend vader en moeder aan.

— „En ik,” zegt vader, „heb wat voor Gerrit 'ekocht, maar morrege-ochend mag ie 't zien.”

Gerrit is „zoo blijd as blik”; hij raadt al half wat het wezen zal.

— „Houw 's effies je mond! D'r hoor 'k volk op 't streetje. Ja, hoor, d'r komt 'n koppeltje. Gerrit doen de deur 's ope!”

Jan zelf schuift een luik terug om het licht naar buiten te kunnen laten schijnen: „Ze mochte 'r nek 's breeke op 't ongelijke streetje.”

— „Mag 'k me hutte (klompen) anhouwe, Jan?”

— „Van mijn wel, hoor; maar me wijf zel je raar op je wammes komme, as je 't waag.”

— „'t Is maar gekheid, hoor, 'k heb ze al 'n goed plaassie 'egeve, genavend Jan, genavend Ma-buur.”

— „Kenne jollie 't zien deer?” (en dan tot Piet, den eerst binnengekomenen): „'t Is of ze an 't bakkelaaije benne.” „Pas op, breek me huis niet of!” (En wijd de deur openend): „Hier moet je weze, hier val je mit je mond in de zoetigheid!”

(Van buiten): „Jan, licht 's effies bij, ze hewwe op me klomp 'etrapt, de kap is 'r of en die ken 'k nou niet vinde.”

Die onvindbare kap was de oorzaak van de opstopping bij de deur. Nu treedt het rumoerige gezelschap binnen.

— „Goeien evend, Ma-buur, Jan, hewwe we niet goed op'epast?”

(Een der meisjes): „Zie je wel, Ma-buur, dat 'k 'ekomme ben? En Aaf en Trijn hew 'k toch mee'ekrege. — Nej, Ma-buur 'k houw me mantel om, 't zou mooi weze, 'k heb gouv 'n are rok an'edeën bij me daagsche jak. Koos, doen jij je mantel uit?”

— „Nou, zet je hoedjes den toch effies of,” dringt Ma-buur aan.

— „Nej, hoor, we blijve zoo zitte; zoo erg lang magge we toch niet blijve.”

— „En strakkies niet nee huis te krijege weze, zoo benne ze,” aldus een der jongens.

— „Pas maar op, Ma-buur, je boel! Ze hewwe me zunnese klompe al kapot 'etrapt.”

— „Kees, gaan jij deer bij Trijn zitte an gunne kant.”

— „Nou, hoor, Jan, dat mag ie wel, maar as ie strakkies me koek kapot slaat, geef 'k 'm 'n veeg in z'n bakkes. Toe, dikke Koos, skik 's wat op, we krijege d'r ien bij an deuze kant.”

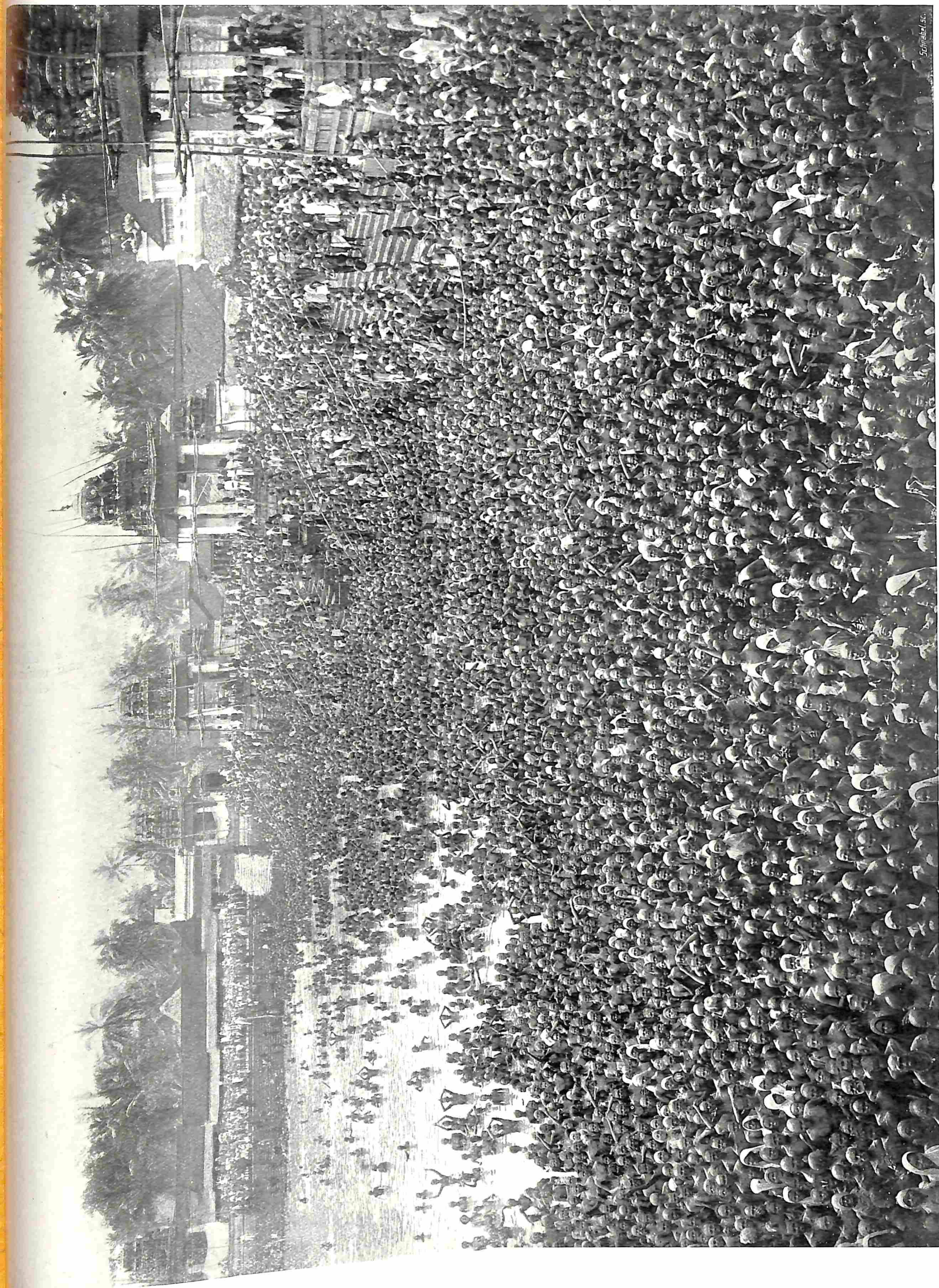
(Ma-buur tot de „maaide”):

— „Moet 'r ien 'n endje vuur?”

(Eén der jongens): „Wees nou toch wijzer, Ma-buur, 't benne gien ouwe wijve, ze hewwe nog jong bloed, maar Siem hier, wul wel 'n kooltje, hij heb pas in 'n plas 'etrapt.”

(Een ander): „Siem, geef je test maar an Ma-buur, jongetje.”

De „maaide” ondersteunen het grappige verzoek tot groote ergernis van Siem, „die ze ok altijd en eeuwig moete hewwe.” Quasi woedend staat hij op, en grijpt een „blauwe dikker” van de tafel; krijgshaftig zwaait hij met den koek boven het hoofd. Jan van Ma-buur grijpt „de blauwe” van achteren beet en zegt grappig tot Siem, als deze beteuterd achterom kijkt: „Niet overal an komme mit je vingers, Siempie, aars mag je niet meedoen” (en tot het heele gezelschap):

ENGELSCH INDIËRS BADEND IN DE HEILIGE VIJVER VAN DEN GROOTEN TEMPEL VAN MADURO (MADRAS).

— „Nou, jonges, zouwe we maar 's wat doen? Siem lijkt wel lust in 'n blauwe dikker te hewwe. Vrouw, haal dat beddelake 's van onze koekkraam af, den kenne we an 't werk.”

Ma-buur tot de „maaide” — „Hoor me kerel, 'n beddelake, of ie 'r verstand van heb.”

(Jan): — „Deuze opstopper (= blauwe dikker) doet twee kwartjes), das mit z'n tiene vijf cente, of mit z'n vijfve 'n dubbeltje de man. — Mit z'n tiene maar 's om te beginne? Goed. — Ien heb betaald, twee man, drie man betaald. Koos, dadelijk krijg je vijf cente terug, hier benne je kaarte. Klaar, tien man betaald. — „Nej, Jans, d'r ben 'r al tien, bewaar je cente voor aanstons; allemaal niet gelijk. D'r is gerust meer den je op ken.”

— „Maak je niet bang, dat je zonder koekie op moeder of zel gaan. Hier, Koos, trek jij 'n nommertje.”

De aangesprokene grabbelt even in een oud presenteertrommeltje naar een toegevouwen briefje.

— „Niet zoo lang zoeken,” protesteert het gezelschap: — „ze zoekt 'n nommertje voor 'r eigen kaart.” Koos overhandigt het papiertje aan Jan van Ma-buur, die het opent.

— „Elf, zei de gek; wie heb elf?”

— „Hier!” Louw van buurman is 't.

— „Assieblieft, zegen mit je beessie”, wenscht Jan, of het op de markt is.

— „Altijd en eeuwig voor dezelfde”, bromt Griet, „die nooit van 'r leve wat wint.”

— „Koos zel niet meer trekken. 'k Docht 't wel, ze heb 'n oogje op Louw.”

— „Hoor 's, kindertjes, gien ruzie, strakkies komt de veldwachter, houw je koest.” Aldus waarschuwt Jan, die een „vrijer” van taai voor den dag haalt.

— „Jans, das 'n goeie voor jou, die ken je manne, hij is slap in z'n ribbe.” (Tot allen): „'t Is 'r ien van 'n half pond; das twee cente de man mit z'n achte. Wie 'n kaart?”

Dadelijk zijn ze verkocht.

— „Hier, Siem, trek jij nou 's, maar as Jans 'm niet heb dan mag 'k lije, dat je strakkies heelemaal in 'n plas rol.”

— „Zeuvetien jonges wie heb 't? Gienien? Jij ok niet Jans?”

(Jans): Ikke ik heb 't nooit netuurlijk; ken je denke!”

(Een ander): „Stommerd, Siem, je heb 't zelf, kijk hier op 't hoekie!”

(Een tweede tot Siem) „Nou houwt ie 'm dom, hij wist 't wel.”

(Een derde): „Hij heb pyn in z'n lijf van z'n nat bien. Vent, ken je niet kijke!”

Siem begaat de domheid om te zeggen, dat ie 't voor „ien en zeuветig an'ekeke had”. Aan plagerij geen gebrek.

(Siem zelf): „Nou, lache jollie zooveul as je wul, ikke heb 't varreke”. En den „vrijer” in ontvangst nemende, zegt hij tot Jans: „Dr' ken je nee kijke.”

(Jan weer): „'n Hart van spikkelaas, drie pond; das mit z'n zesse tien centjes de man, of mit 'n twaalve de halft. Wie z'n hartje kwijt is, ken 'r nou weer in voorzien.”

(Tot Koos): „Niet kibbele om de kaarte, Koos, je weet toch niet, waar je geluk laait.”

(Tot Jans): „O, nej, ikke trek vast niet, leet Gerritje, dat kind maar 'r 's trekke, die zel niet valsch doen ok.” Gerrit trekt. „Zes!” „Hier is 't” „'t Is gien zes!” roept Jan, als hij 't nummer bekijkt. „'t Is nege, kijk maar, hier staat 't puntje; je moet 't zoo houwe.”

— „Allemachtig, ik heb 't,” schreeuwt Jans en grijpt Koos in den arm. Groot lawaai.

(Koos tot Jans:) „Nou kind, den hoof je mijn 'r niet voor te gniepe.”

Jans weet niet eens, dat ze zoo hard kneep. Ze heeft de grootste moeite om haar hart in veiligheid te brengen.

(Een der jongens): „Jonge, jonge, 't eerste wat ze wint is 'n hart; dat is geluk.”

— „As je nou maar wist van wie 't was,” moet Ma-buur ondeugend opmerken.

— „Dat weet ze wel, hoor Ma; ze heb van de week 'n brief 'chad van, om ouwe jaar in 't nuwe te zitte.” (Jans kleurt er van). Dezelfde: „Zie je wel, Ma-buur?”

(Jan): „'n Pond taai, de man zooveul mit z'n viere. Liever die vrijster van drie pond? Ok goed! 'n Beste voor jouw Klaas; skik 's 'n beetje bij, 'k ken je te temet niet zien, jonge. D'r zel je 'n kluif an hewwe, Wullum, as je 'r win.

Toe, Koos, neem jij de leste kaart. Klaar? Wie trekt?”

— „Negen en twintig.” „Wie is de gelukkige?”

— „Hier de taaie pop, 't is mijn!”

Zoo gaat het een poos voort. Velen hebben al wat koek gewonnen.

— „Hoor 's, 'k ken 'r niet langer ofblijve”, (aldus een der smakkers). „Ma-buur, heb je niet 'n koppie, den ken je 'n brok krijge. Nog meer liefhebbers?”

Ieder ontvangt een brok van Jan van lange Gert, die „bedeeling” houdt: „'k weet gien raad mit al die koek.”

Pats! Een der jongens geeft een slag op Jans 'r hart, (van „spikkelaas” wel te verstaan).

— „Das slecht, 'k moest net effies kijke, of 't nog heel was.”

— „Nou, Jans,” zegt een ander, „deel maar gouw uit, die taai laait je as deeg in je lijf,” en met zijn „lange vlerk” naar den koek grijpende: „Ikke heb al wat, ikke hoof gerust niks meer te hewwe.”

(Jans): „Jan van Ma-buur, kijk toch 's hoe ze m'n koek koeje-neere; ik heb temet niks meer over.”

(Jan): „'t Gaat wel goed zoo, Jans, 'r is nog meer. Troost je maar!”

Maar de „skrok”, die Jans 'r halve hart „'estole heb”, wordt zonder veel moeite er toe bewogen al de anderen te bedenken. Het Jan, Ma-buur en Gerrit doen ijverig mee in 't opmaken. Het „koppie leut” (= koffie) smaakt lekker bij „zo'n endje koek.”

— „'t Is 'n best koppie, Ma-buur!”

— „Das wat aärs, Jan, zo'n smakevendje, den in 't land staan graszoodjes te hakke.”

— „Nou, houw je stil, 'k wou dat 'k 'r dagwerk van had. Maar morrege is 't weer de heele dag in de koud staan. En deeron zelle we 't 'r nou maar 's van neme!”

Jan voegt de daad bij het woord en haalt „de leeuwerik” voor den dag.

— „Voor 't manvolk, hoor! De vrullie (vrouwvolk) neme de maar 'n koppie leut voor mit suiker. Hier Louw, slaan doed, we zelle maar doen, of 't hooitijd is: zooveul kellekies hew 'k we heele femielie niet.” De „hooiersborrel” is allen zeer welkom.

— „Nou, Jan, 'k moet aanstons weg en 'k heb nog niks. Len we nou 's mit dobbelstiene gooie; d'r ben 'k altijd gelukkige mee den mit kaarte.”

Jan is natuurlijk dadelijk bereid. „Vijf cente de man mit z'n achte voor dat lekker pondje spikkelaas.”

— „Wie 't hoogst gooit. D'r gaat ie!” En de drie „dobbelsstiene” kletteren in het houten bakje, dat vele lezers nog wel bekend zal zijn van de kleine koekkraampjes vroeger op de kermis, toen men in zenuwachtige spanning stond af te wachten wat de uitkomst zou zijn van het „onder de nege of bove de twaalf.” Louw gooit vijftien.

— „'k Wul je kans staan voor 'n dubbeltje! D'r zal 'r wel gien bove gaan!” Louw doet 't niet.

— „Waarachtig, dikke Koos gooit zeuветien; ze is nog niet dik genug zeker.”

— „Waar 't is, wul 't weze, dat zel je altijd zien.”

— „Allemaal meedoen, d'r gaat 'n kerel van vijf pond, we benne mit z'n das de man” ('t voorhoofd van Jan rimpelt zich van „die rekenderij”: 't komt niet mooi uit, zie je, dat is de man de man.....”

(Een der jongelui valt Jan in de rede): „Wacht effies, Jan, 'k hoor volk op 't streetje, d'r komme d'r nog meer. As 'r ien meedoet, benne we net mooi klaar!”

De veldwachter treedt binnen; hij komt voor de verloting. Dadelijk wordt hij aangeklampt om „de leste man” te weze.

— „Nou, 't is goed, maar aärs kenne ze den veldwachter misse, den moete ze niks van 'm hewwe.”

Spanning: wie zel de kerel winne? Kwestie „effetjes” over een dobbelsteen, die „skeef laait”. Zestien is 't hoogst. De gelukkige zal morgen „de vijfponds pop” door Gerrit laten thuisbrengen.

— „Hier Gerrit, voor je moeite”. En het kind ontvangt een goed footje.

— „Ja, hoor 's, (de veldwachter spreekt), „jollie magge van mijn tot morrege ochend toe smakke, as we eerst maar de verloting doen. Den ken ikke weg.”

— „Mijn goed,” (Jan spreekt) „maar 'k heb nog 'n paar lootjes over, ben 'r nog liefhebbers? Kijk 's, wie wul 't winne; zo'n mooi suikerhart (speculaas) mit goud en zoetigheid 'r op. Toe, Koos, mag 'k 'n lootje voor je opskrijve?”

— „Nou, ja wel, maar 'k had 'r ok al ien.”

— „Toe, Griet, jij heb 'r heelemaal nog gien ien; aanstons ken je mit zo'n mooie prijs nee huis.”

— „Toe, Siem, jij de lest, wat zel je moeder opkijke, as je mit zo'n lekkere, blauwe dikker thuis kom, 't ouwe mensch zel bat in 'r skik weze.”

En Jan verkoopt ze blijd, „zo'n goochemer is ie ok, zoo raaf ken ie uit de hoek komme; je zou 't niet van 'm denke.”

De verloting begint. Jan van Ma-buur helpt er zelt niet aan mee: „ze mochte 'r 's denke, dat ik de brienes kon.”

De veldwachter houdt het sigaren kistje met meten en prijzen, een ander het beduimelde papier met namen. Regelmatig worden de namen afgelezen, waarna de veldwachter een briefje uit zoekt en opent.

— „Jan Spitter.” „Niks”.

(Een uit het gezelschap): „Dat zel'm ok niet meevalle; je ze spul hewwe Jan, om je dubbeltje te krijge.”

— „Wullum Knaap.” „Niks.”

— „Koosje Gerritsen.”

(Een der jongelui): Zeg, maar gerust „dikke Koos”, den weten we direct wie 't is.”

Alle oogen zijn op den veldwachter gericht, die zeer langzaam het papiertje openvouwt en een gezicht zet van: „dr' heb je nou waarachtig de hoogste prijs”. Doodsche stilte, zwaar dreunt het door 't kleine vertrek.... „ok niks”!

Gelach en geplaag zonder end.

(Koos): „Nou, 'k heb nog 'n lootje, me kans is nog niet weg”

— „Klaas Bleekveld.”

— „'n Blauwe dikker.”

(Louw): „Zoo, Klaas, 'n opstopper, hij mocht 'r wel 's pats mee hewwe, zo'n looi varreke as ie is.”

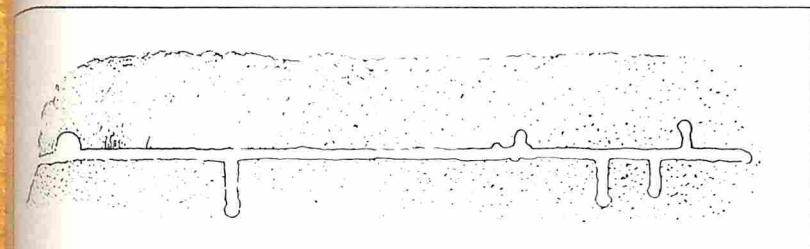
Zoo gaat de verloting voort. De veldwachter stapt na het eindigen dadelijk op. We gaan met hem mede en laten de „smakkers” nog een half uurtje blijven.

We hebben ons er van overtuigd, dat „'n smakevendje bij Ma-buur 'r vroolijk bij langs gaat.”

OP JACHT VAN WILDE BIJEN.

(Vervolg).

HET mannetje, dat bescheidener is, heeft een vreemde manier om de indringers te ontvangen als hij op wacht staat. Hij keert zich om, steekt de punt van zijn achterlijf in de opening, een goede, maar schijnbaar niet heel dappere manier van zich te verdedigen. Maar Halictus kan het niet helpen, dat hij niet moediger is.

DOORSNEDE VAN HET NEST-HOL VAN HALICTUS PRUINOSUS, EEN ALLEEN LEVENDE BIJ.

De natuur heeft hem de wapens onthouden, waar zijn vrouwtje over beschikt.

Een van de gevaarlijkste en lastigste der Halictijnsche vijanden is een kleine parasitische vlieg, Phora Cara. Dit insect vliegt, als zij haar moederplichten vervult, naar de Halictuspoort, net zooals de moederbij naar de velden met bloemen vliegt. Daar komt een bij aanvliegen met haar voorraad. Zij wacht een seconde aan de deur om door den schildwacht geïnspecteerd te worden. Het is genoeg! Die eene seconde is haar noodlottig. Handig legt de tweevleugelige eier-egster een parasiten-ei in den voorraad stuifmeel en zoo brengt de moeder zelf de doodelijke kiem in de wieg van haar kroost. Zoo gaat het dag in dag uit, de oude geschiedenis, net als de Trojanen, die zelf de verwoesters van hun stad binnen hun muren haalden! Bij deze vreemde parasieten moet men nog verschillende soorten van bijen voegen, die hun anderen groot brengen ten koste van de hard werkende Halictus en Andrena. Zij dragen den populair naam van koekoekshommels en met recht, sinds zij op kleinere schaal het voorbeeld volgen van den slecht befaamden vogel die ook zijn eieren legt in vreemde nesten en wier kinderen, als zij groot zijn, de rechtmatige bezitters van het nest er een-oudig uitstooten.

De koekoekshommels, waarvan vele tot de Nomaden behooren, zijn zoo vriendelijk om op goeden voet te leven met hun gastheeren en gastvrouwen en men ziet ze, als ze volwassen zijn, nectar zuigen uit dezelfde bloemen of vredig gonzen om de zelfde nesten. Maar niettemin zijn zij roovers. Zij sluipen in de woningen van hun burens en leggen hun eieren in de cellen. Als de larven komen, voeden zij zich met het stuifmeel, dat voor de jonge Andrena of Halictus klaar ligt. Meestal zou er wel genoeg bijenvoedsel zijn voor beide families, maar dat is geen excuus voor de roovers. Misschien kunnen we het ze als een deugd aanrekenen, dat de jongen zoo eendrachtig met elkaar leven, maar veel vertrouwen in de deugd van koekoekshommels heb ik niet.

Een andere vorm van nest-architectuur bij deze eenzaam levende werklui is dat van de metselbij, wier gewoonten zeer duidelijk uitkomen bij de soort Osmia. Ze herinnert in haar manier van werken aan de welbekende muurleemwesp. Voor metselmateriaal kiest ze een plek grond, hoe vochtiger hoe liever. Vindt zij die niet, dan neemt zij een klontje aarde ter grootte van een erwt tusschen haar kaken en maakt het nat met speeksel en rolt het tot een balletje. Dan wordt het naar de plaats gedragen, waar zij besloten heeft te gaan bouwen. Ze heeft veel keuze, den onderkant van een steen, een verlaten insectennest, een stuk verrot hout, een spleet tusschen twee steenen, zelfs een verlaten slakkenhuis. De metselaar begint met hare goed gekneede balletjes in een kring te plaatsen. Vier pooten en haar kaken brengen ze op hun plaats, intusschen worden ze met speeksel kneedbaar gehouden. Ring na ring wordt van deze modderballetjes gelegd, houtspaanders en kleine kiezelsteentjes komen er tusschen en alles wordt stevig vastgemetseld, tot er een steen is gemaakt. De buitenkant blijft zooals hij is, maar de binnenzijde wordt gelijk gemaakt en dan op de gewone manier van voedsel voorzien.

„Daar heb je een honingbij”, riep onze bijenjager op eens uit,

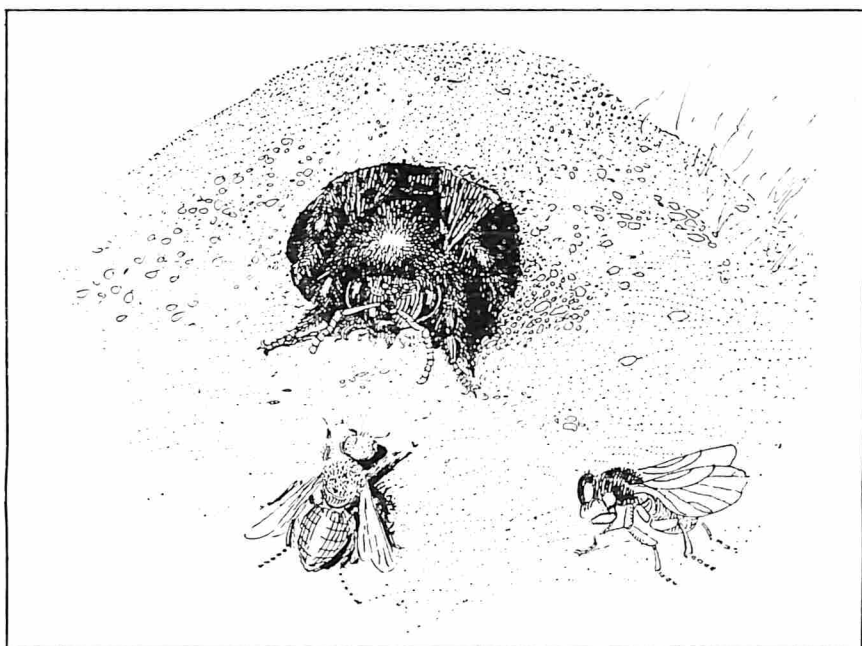
„en daar nog een! Houdt u bijen?” „Neen, en geen van mijn burens. De dichtstbijzijnde korven zijn in het dorp, ruim een mijl hier van daan. Maar wie weet? Het is een geduchte zwerver, de Apis mellifica. En toen zij voor het eerst in het land kwam en genaturaliseerd werd in Amerika, heeft ze al dadelijk geleerd om op zichzelf te passen. Misschien zijn dit nog wel afstammelingen van de wilde bijen, waarvan onze vaders en grootvaders vertelden, hoe ze woonden in holle boomen aan den zoom van onze bosschen. In die dagen was honing een van de weinige weelden, die de baanbrekers zich konden veroorloven en voor hen was een „bijenboom” een waar meevallertje. Net als de bijen is de mensch altijd een liefhebber van zoetigheid geweest. Denk maar eens in den Bijbel aan Jonathan, den vriend van David, die verleid werd om een bevel niet op te volgen door de wilde bijenhoning in de spleten der rotsen. Men zou nog verder terug kunnen gaan, als men denkt aan het wilde bijennest, dat Samson vond, in het skelet van een leeuw. Het geslacht der wilde honingbijen is volstrekt niet uitgestorven, al vindt men nu ook zelden meer bijenboomen, behalve in onbewoonde streken. Maar dat zij nog bestaan, ziet men als men het Museum van Natuurlijke Historie bezoekt, een van de mooiste bezittingen van de stad New-York.

Luister! De bel voor de twaalfuur-maaltijd klinkt door de velden met gouden roede. De honden kennen dit sein even goed als wij en keeren dadelijk huiswaarts. Ze hebben genoten van den tocht, ten minste van het begin er van, en ze zijn goede metgezellen, behalve, dat ze hun neus wel eens steken in dingen, die hen niet aangaan en op die manier een storenden invloed hebben. Ze happen naar de bijen en wespen, alsof ze hun meesterbij

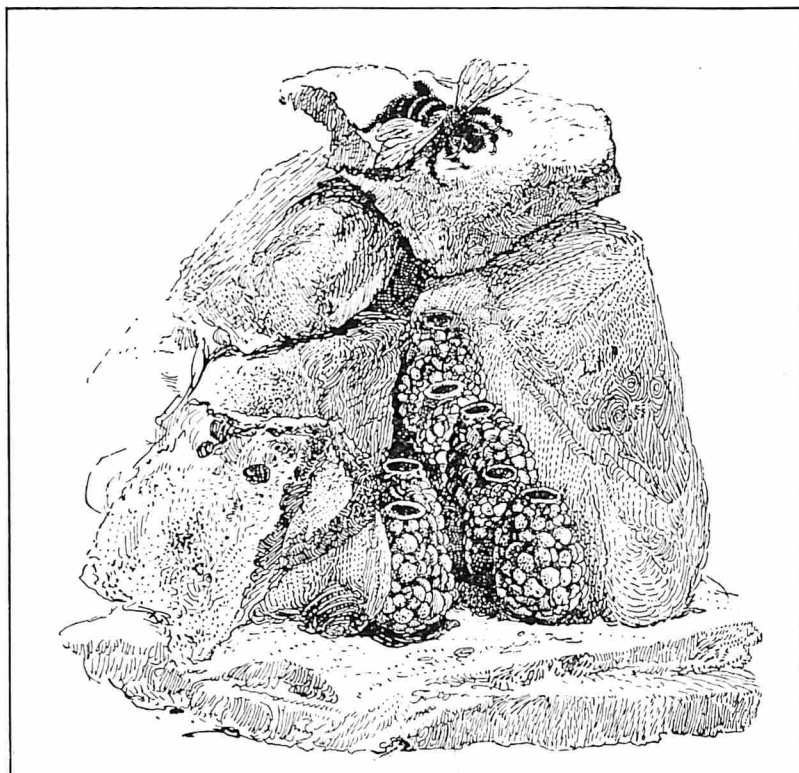
de jacht moeten helpen. Maar die makke sport ging hen gauw vervelen en ze gingen in het lange gras liggen en keken ons na met afkeuring en verbazing; ze begrepen niets meer van hun meesters. Arme honden! Onze manieren moeten hun ook wel heel zonderling lijken en onze onberedeneerdheid moet hen (van hun standpunt) wel verbazend ergeren. Wat een manier van jagen!

„En hier heb ik onze laatste vangst voor vandaag!” zei Mr. Four, terwijl hij een groote wilde bij in zijn net ving. „Die kinderen van Bombus zijn eigenlijk niet belangrijk. We schenken hun een beetje meer aandacht, sinds Charles Darwin ons leerde, dat we aan hen de viooltjes en de roode klaver te danken hebben. Werkelijk, laten we niet vergeten, dat zonder de wereld der insecten, het leven in de oneindige verscheidenheid en schoonheid der planten nooit zoo volmaakt zou zijn. Onze velddag is ten einde. Wij hebben dertien

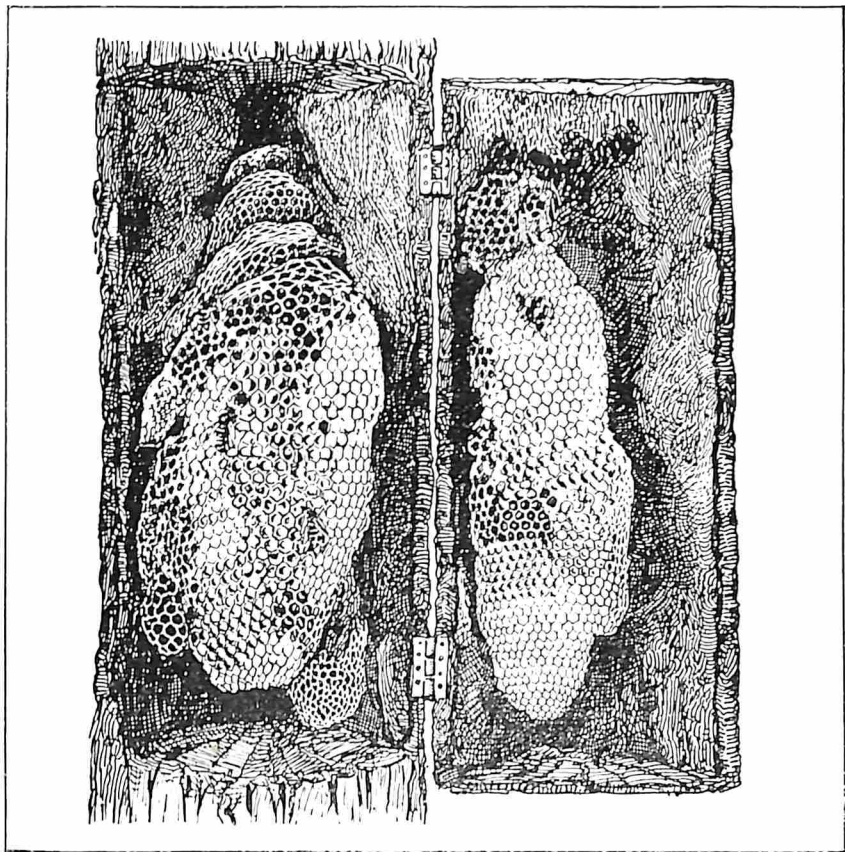
soorten bijen en de verwachting van onzen wilde-bijen-jager is niet beschaamd geworden.

MANNELIJKE HALICTUS-BIJ OP WACHT VOOR ZIJN HOL OM HET TEGEN EEN INVAL VAN DE PHORA CARA, EEN PARASITENVLIEG, TE VERDEDIGEN.

MODDER-KLUITJES-CELLEN VAN EEN METSELBIJ (OSMIA) ONDER EEN HOOP STEENEN GEBOUWD.

DOORSNEDE VAN EEN „WILDE-BIJEN-BOOM” MET DE
BINNENIN BEVESTIGDEN HONIGRAAT.

HOOFDSTUK XI.

GRAAF- EN BEHANGERS-BIJEN.

Een dag buiten op den zoek van wilde bijen geeft ons de overtuiging, dat ze in groote getale in onze landelijke streken leven. Hier werden dertien verschillende soorten, vertegenwoordigende acht geslachten, in een paar uur in de velden van Devonside gevangen. Het is niet moeilijk om ze met een insectennet te krijgen maar om hun nesten te vinden is dikwijls een kwestie van goed geluk en, om achter hun gewoonten te komen is een kolossale taak. Toch werd het gedaan, en het is een belooning voor den geduldigen entomologist, dat hij zijnen lezers zulke zeldzame en belangrijke feiten kan meedeelen. Voor een populair leiddraad kunnen we de wilde bijen kortweg verdeelen in groepen naar hun sociale eigenaardigheden.

Ten eerste hebben we de „gezellige” soorten, als de wilde bij en de hommelmel, die leven in kolonies: ten tweede de soorten, als de graafbij *Colletes* en *Haliectus*, die er ieder een afzonderlijke woning op na houden, maar hun nesten in buurtschappen bouwen; en ten derde de eenzaam levende soorten, als de bladsnijdende *Megachile* en de metselaar *Osmia* en de meeste in hout werkende of timmer-bijen, die een streng kluizenaarsleven leiden.

Deze kunnen we weer verdeelen naar de wijzen, waarop ze hun nest maken, ten eerste zij, die hun broedcellen en schachten maken, die ze in den grond graven, of ze boren in hout: ten tweede zij, die hun broedcellen maken van klei, of een of andere houtachtige zelfstandigheid en ze op verschillende voorwerpen bevestigen, zooals b.v. de metselbijen; en ten derde zij, die als de

wilde bijen tortuinzoekers zijn en een of ander plekje in de natuur opzoeken, dat voor hun nest geschikt is en dat dan als woonplaats kiezen. Deze oppervlakkige verdeling geeft ons reeds eenig denkbeeld van de veelvoudigheid der gewoonten die entomologisten onderzoeken en beschrijven.

Eenige zeer merkwaardige waarnemingen bij graafbijen werden laatst gedaan door Professor Smith. Hij bestudeerde in de pijnbosschen van New-Jersey de *Colletes*, *Andrena* en *Augochlora*. Hij zag hoe de volwassen bijen half Maart uit hun winterkwartier kwamen kruipen om hun werk te beginnen. Dan ligt in dit land nog alles onder de sneeuw en de moedigste bijen-pionier zou het niet wagen om boven te komen. Maar het was een bijzonder gunstig jaar en de graafbijen kropen uit den grond, nog vóór de lente er was.

Dadelijk begonnen de vrouwtjes loodrechte schachten te graven in het harde kleiachtige zand. Een walletje van vochtige balletjes komt om elken ingang te liggen: op dezen zandigen grond droegen zij echter gauw op en worden weggeblazen door den wind. De graafbij daalt af, een voet, 45 c.M., twee voet, 70 c.M., dan maakt ze een bocht in haar schacht en maakt aan het einde een holte en spreidt er een slijmachtige afscheiding uit, die dadelijk hard wordt. Dat is haar broedcel.

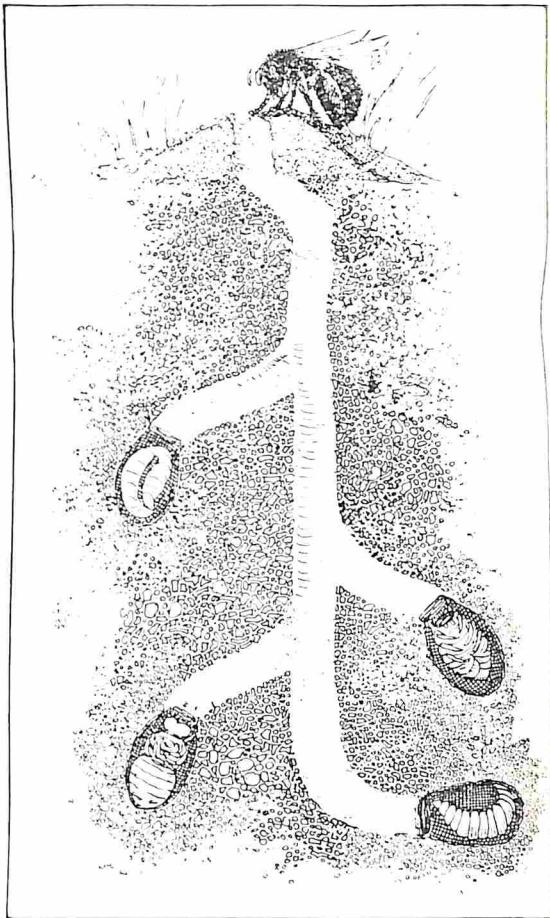
Ze dringt op een dag zoowat twaalf centimeter in den grond. Ze wordt bij het werk geholpen door het mannetje, die zijn vrouw in haar onderaardsch kwartier komt opzoeken.

Nu moet de cel gevuld, en de aanstaande moeder vliegt weer om stuifmeel en nectar te halen. Waar ze die vindt in dit vroege jaargetijde is niet ontdekt geworden. Maar de bij heeft scherper oog en beter reuk dan de natuurliehebber, en haar broedcel wordt naar behooren gevuld met een mengsel van stuifmeel en honing dat door een perkamentachtig vlies bedekt wordt.

Dan stijgt de *Colletes* weer uit de schacht op en begint aan den tegenovergestelden kant weer een zijgang te maken. Deze wordt vijf tot vijftien centimeter lang en aan het einde komt de kinderkamer voor de nieuwe larven. Het zand, dat uit dezen zijgang (en uit de volgende gangen) komt, wordt in de schacht gegooid, tot zij heelemaal vol is, en de broedcel dus geheel bedekt. De jonge bij zal zich dus door het zand heen moeten werken. Deze maatregel is echter van groot belang uit een verdedigings-oogpunt.

Moeder Aarde is een broed- en schuilplaats voor duizenden insecten, o.a. voor de alomtegenwoordige en nieuwsgierige bijen. En de meeste houden net als de mieren veel van zoetigheid. Denk eens wat een aantrekkingskracht die verzegelde kokertjes met honing en die kleine sappige larven uitoefenen!

In Juli zijn de larven volgroeid en gereed om te poppen, zelfs nog vóór dat de oude bijen van de velden verdwenen zijn. En wat gebeurt er dan? Dat ligt tot nog toe in het duister. Graven de jonge bijen zich hun weg naar de velden tot de vorst ze naar hun holletjes terug drijft, of, en dat is veel waarschijnlijker, blijven ze den winter over stil in hun celletjes en komen zij pas het volgend voorjaar te voorschijn? Op onzen velddag zagen we wel eenige *Colletes*, zoowel mannetjes als vrouwtjes, die half September over de gouden roede gonslen. In het klein doet de natuurkundige steeds ontdekkingen, zooals Columbus, toen hij zoekende naar Indië, een nieuw werelddeel ontdekte. Een jaar lang werd in de buurt van Brookcamp vergeefs naar een nederzetting van graafbijen gezocht. Op een morgen in April (1906) hoorden we vlak bij ons eigen hek het gegons van vleugeltjes boven het dorre gras, en daar hadt je het voorwerp van ons lange zoeken. Tegen den kant van den weg vonden we een sterk bevelkt „bijendorp”, vol gele heuveltjes met versch. gemaakte kleiballetjes. In elk heuveltje was een schacht, zoo wijd als de dikte van een potlood. Net als een Westersch mijnwerkersdorp was onze bijenstad letterlijk in één nacht verzezen. De bijen waren blijkbaar net uit den grond gekropen, waar ze den langen winter hadden doorgebracht en koesterden zich in het zonnetje voor den ingang van hun haken.

HOL EN BROED-CELLEN VAN DE
GRAAFBIJ (*COLLETES INEQUALIS*).
DE BODEM VAN HET HOL IS MET
ZAND GEVULD.

ONDERAARDSCH NEST EN CELLEN VAN DE GROOTE
WILDE BIJ (*BOMBUS VIRGINICA*).

(Wordt vervolgd.)